

Mardin Artuklu Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü

Mimarlıkta İşlev Kavramının Dışarıda Bırakılmış Anlamları

Figen İŞİKER

Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Anabilim Dalı Lisansüstü Programı

Mardin, 2015

Mardin Artuklu Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü

Mimarlıkta İşlev Kavramının Dışarıda Bırakılmış Anlamları

Figen İŞİKER
11201302

Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Anabilim Dalı Lisansüstü Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Tayfun GÜRKAŞ

Mardin, 2015

Mardin Artuklu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nün 11201302 numaralı Yüksek Lisans öğrencisi, "Figen İŞİKER", ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "MİMARLIKTA İŞLEV KAVRAMININ DIŞARIDA BIRAKILMIŞ ANLAMLARI" başlıklı tezini, aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Tayfun GÜRKAŞ
Mardin Artuklu Üniversitesi

Üye : Prof. Dr. Bülent TANJU
Mardin Artuklu Üniversitesi

Üye : Prof. Dr. A. Uğur TANYELİ
İstanbul Bilgi Üniversitesi

ONAY:

Bu tezin kabulü; Enstitü Yönetim Kurulu'nun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

.... / / 2015

Enstitü Müdürü

Yrd. Doç. Dr. Yusuf DOĞAN

Teslim Tarihi: 19.07.2015

Savunma Tarihi: 19.08.2015

Aileme...

ÖNSÖZ

Aslında bu çalışma bir sürü nedenden ötürü bambaşka şekillerde yazılabilirdi. Konuyla ilişkisini kurduğum halde bu çalışmada yer vermediğim yığınla şeyin, zihnimde birikintileri mevcut. Ancak, çok azına bu tezde değinme fırsatım oldu. Belki bu birikintiler sonraki çalışmalarına konu olarak, tekrar ele alınacaklar. Burada yaptığım şey ise, yeni keşfettiğim bu yolda küçük bir aralık inşa etmekten ibaret. Elbette bu inşayı tek başıma gerçekleştirdiğim söylenemez. Bu sebeple, ilk yazma deneyimlerini yaşadığım, mimarlık serüvenimin seyrini değiştiren ve fikirlerimin oluşmasına bütün cömertliğiyle katkı sunan Artuklu Mimarlık Fakültesine ilk teşekkürü borç bilirim. Lisansüstü programının her dersinin eşsiz nitelikte olduğunu söylemek isterim. Bu nedenle dersini aldığım tüm hocalarıma tek tek teşekkür ederim.

Bütün metinlerini zevkle okuduğum, her dersini iple çektğim, sohbet etmekten büyük keyif aldığım ve akademik anlamda bana kattıkları her şey için hocalarım Prof. Dr. Uğur Tanyeli ve Prof. Dr. Bülent Tanju'ya şükran borçluyum. Ayrıca, Yüksek Lisans mülakatında ilk tanıştığımız günden bu güne değin; beraber geçirdiğimiz süre içinde, dostluğunu her zaman hissettirdiği ve beni de dostu olarak gördüğüne inandırdığı için Bülent Tanju'ya ayrıca teşekkür etmek isterim.

Bir büyük teşekkür de, ilk tez öğrencisi olmaktan gurur duyduğum tez danışmanım Tayfun Gürkaş'a. Sabırla yürüttüğü bu süreçte neredeyse bütün cümleler üzerine verimli tartışmalar yaptık. Bu tartışmalar, zaman zaman zorlayıcı olsa da düşüncelerimin derinleşmesinde büyük katkılar sağladı.

Tezime ilgi gösterip, ilişkili olduğunu düşündüğü her metni heyecanla benimle paylaşan dostum Ali Paşaoğlu'na, bu süreç içinde bıkmadan şikayetlerimi dinleyen ve beni sürekli motive eden dostlarım Nurcan Güneş, Hakan Yıldız ve Eda Soyal'a minnettarım. Burada ismini zikretmeyi unuttuğum diğer dostlarımın ise affına sığınıyorum.

Sadece tez sürecimde değil, bütün hayatım boyunca en büyük desteği ailemden aldım. Öncelikle varlık sebebim olan annem Nevin Işiker ve babam Mehmet Işiker'e; her zaman yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen kardeşlerim Fatma Işiker, Filiz Işiker, Murat Işiker, Nurullah Işiker, Merve Sezer Işiker ve Rıdvan Işiker'e; ayrıca kütüphanelerini benimle cömertçe paylaşan, bu sayede ihtiyacım olan kaynakların bir çoğuna hemen erişebilme imkanı sağlayan Deniz Işiker Bedir ve Ali Bedir'e müteşekkirim. Tatlı bir teşekkür de, hayatıma çok yakın zamanda girmelerine rağmen, bugüne kadar sahip olmadığım eşsiz güzellikte hisler yaşatan yeğenlerim Melek, Bünyamin, Osman ve Zeynep'e; iyi ki varsınız.

En büyük şükür ise her şeyimi O'na borçlu olduğum Allah'a.

Temmuz, 2015 / Mardin

Figen Işiker

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMA LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
ÇİZELGE LİSTESİ	xi
ÖZET	1
ABSTRACT	3
1. GİRİŞ.....	5
2. İŞLEV KAVRAMI ve TARİHSEL BİR ANALİZİ.....	8
2.1 Tarihsel Analiz.....	9
2.1.1 Utilitas.....	10
2.2 Sözlükçe	14
2.2.1 İşlev.....	15
2.2.2 Fonksiyon	21
2.2.2.1 Matematikte Fonksiyon	23
3. DİSİPLİN ÜZERİNE.....	28
3.1 Özne-Nesne	29
3.2 Nedensellik	32
3.3 Disiplin Toplumu	39
3.4 Deneyim/Tasarım	47

4. SONUÇ YERİNE: “İŞLEVSİZ BİR ŞEY ÜRETMEK MÜMKÜN MÜ?”	53
KAYNAKLAR.....	60
EK-A: KONUT KLAVUZU.....	66

KISALTMA LİSTESİ

Alm.	Almanca
Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren(ler)
d.	Doğum
Der.	Derleyen(ler)
Ed.	Editör(ler)
FFF	Form Follow Function
Fr.	Fransızca
İng.	İngilizce
MÖ.	Milattan Önce
MS.	Milattan Sonra
ö.	Ölüm

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1. Pritzker Mimarlık Ödülleri Madalyası	14
Şekil 2.2. Bir f fonksiyonunun x girdisini y çıktısına dönüştürmesi.....	23
Şekil 2.3. Fonksiyonu “kara kutu” metaforu üzerinden anlatan şema.....	24
Şekil 2.4. Hannes Meyer “Plan, aşağıdaki faktörler tarafından -kendi kendine- hesaplanır” başlıklı ders föyü, Bauhaus, Dessau, 1930	25
Şekil 2.5. Meyer’in eğitim programını gösteren çizelge.....	27
Şekil 3.1. Courbusier’nin Kule Kentler projesinin kesiti	46

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 2.1. İngilizce, Fransızca ve Almanca'da fonksiyonun sözlük anlamı..... 21

MİMARLIKTA İŞLEV KAVRAMININ DIŞARIDA BIRAKILMIŞ ANLAMLARI

Figen İŞİKER

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Tayfun GÜRKAŞ

ÖZET

Mimarlığın sarsılmaz sınırlarının olduğu ve uzunca bir süre sorgulamaya açık olmadığı bir dünyadan, mimarlık pratiğinin tarihselliğinin farkına varılmasıyla tüm kavramların tartışılabilir olduğu ve bambaşka karşılıklarının konuşulabildiği bir dünyaya gelmiştir. Mimarlık üzerine düşünme pratiğinin geliştiği bu süreç içinde; mimarlık dünyası, bazı kavramlarla diğerlerinden farklı şekillerde ilişki kurmuştur. Bunlardan biri de kuşkusuz işlev kavramıdır. Kavram bir yandan, mimarlığı kolayca rasyonalize etmeye yaramış ve bu sayede mimarlığa bilimsel kimlik verme çabalarında uzunca yıllar güçlü bir araç olarak kullanılmış; bir yandan da kökenleri Vitruvius'un üçlemesindeki *utilitas*'a dayandırılarak, mimarlığın "kadim" ve tarihdışı bir pratik olarak kavranmasına imkan vermiştir.

Kavramın icat edilme serüveninin merakı ile kavrama geri dönmek ve yeniden okumak/yazmak; bugünkü anlamlarına nasıl büründüğü, nasıl bir süreç geçirdiği, değişen dünyada nasıl dönüştüğü ve dönüşmeye devam edeceğine bakmak; tartışma düzeyini hep canlı tutacak, durağanlığı harekete geçirecek ve katılımı çözecek önemli bir husustur. Bu tezin amacı da, her şeyin sürekli dönüşüm içinde olduğu halde ısrarla formülize etmeye çalışılan mimarlığı ve uzunca bir süre bunun

sabitelerinden biri olarak kabul edilen “işlev” kavramını, sahip olduğu çerçevenin dışına taşıyarak bu bağlamda yeniden tartışmaya açmaktır.

Anahtar Kelimeler: Fonksiyon, mimarlık kavramları, iktidar, disiplin, makina

EXCLUDED MEANINGS OF CONCEPT OF FUNCTION IN ARCHITECTURE

Figen İŐIKER

Department of Architecture

MSc. Thesis

Advisor: Assoc. Prof. Tayfun GÜRKAŞ

ABSTRACT

With the discovery of the historicity of the architectural activity, a change has come out in understanding of architecture. The change has realized from a world where architecture has had stable walls and has not been open to discussion for a long time through a world where all the concepts of it can be discussed and different responses can be talked. In this process when the practice for thinking on architecture is developed, the world of architecture has established a relation with some concepts in different ways from others. One of them is the concept of function. This concept both helps the rationalization of architecture so that it has been used as a powerful tool in struggle for giving a scientific identity to architecture for long years and it makes it possible to comprehend the architecture as an ancient and ahistorical activity by originating it from the "utilitas" in the Vitruvius trinity.

With a wonder about the creation process of the concepts, returning to the concept, rereading/writing it, inspecting how it gain the meaning it has today, what kind of process it has passed, how it has changed and will change in that changing world becomes an important issue that makes the discussion always alive and makes its stability move and eases to overcome this strictness. The aim of this thesis

is to discuss the architecture which is tried to be formulated even though everything is in a continuous change and the concept of “function” which has been regarded as the stability of this formulization, in this context by taking it out of its frame.

Keywords: Function, architecture concepts, power, discipline, machine

1. GİRİŞ

Vitruvius'a göre mimarlığın üç temel ögesi vardır: *Venustas*, *firmitas*, *utilitas*.¹ Uzunca bir süre bu temellere oturtulan mimarlığın, bundan çok daha fazla olduğu gerçekliğinin altını çizmek gerekir. Mimarlık üretiminin hiç durmadığını hatırla tutarak, sahip olduğu kavram ve fikirlerin de, sürekli olarak kendi olağanlığı içinde değiştiği söylenebilir. Bu nedenle mimarlıkta sık duyulan ve çok da sorgulanmaya değer bulunmayan kavramlardan biri olan "işlev/fonksiyon"² kavramının bugüne kadar yapılagelmiş tartışmalar birikiminde tekrar değerlendirilmesi önemlidir.

Elbette söz konusu tartışma "işlev" olunca, evvela mimarlığın toplum içinde nasıl var olduğunu, bu varoluş sürecinde neleri ürettiğini düşünmekte yarar vardır. Sözelimi; hangi mimarlıkların kimler tarafından konuşulduğu, hangi fikirlerle beslendiği, nerede vuku bulduğu v.s. Bu durum, abartı olarak görünse de unutmamak gerekir ki sürekli biriktirme ve dönüşüm içinde olma hali bu etkenleri yaratır. Mimarlık da bu devinim içinde vuku bulur. Bu nedenle kavramlar zemininde konuşulan mimarlığın sadece söylemden ibaret olmadığı, aynı zamanda farklı güç vektörleri ile ilişkiler kurduğu ve mütemadiyen anlamlar ürettiği hususunu irdelemekte yarar vardır. İşte bu sebeple; bugün hala kullanılan, daha eski kaynaklarda ise buna karşılık geldiği varsayılan veya farklı kavramlarla ifade edilen; uzunca bir süre mimarlığın en temel kavramlarından biri olarak kabul edilmiş "işlev", modası geçmiş bir tartışma gibi görünse de günümüzde yeniden sorgulanmaya değerdir.

¹ Vitruvius'un bu üç kavramı; dilimize estetik (*venustas*), strüktür (*firmitas*) ve işlev (*utilitas*) olarak çevrilmiştir. Sonraki bölümlerde Vitruvius'un *utilitas* kavramı üzerine daha detaylı tartışılacaktır.

² Tezin genelinde "işlev/fonksiyon" kavramlarının, hangisinin kullanılması gerektiği ikilemi yaşanmıştır. Aksi belirtilmedikçe ve özel bir açıklama yapılmadığı sürece işlev ve fonksiyon sözcükleri aynı anlamda kullanılacaktır.

Tez kabaca dört bölümden oluşmaktadır. Genel bir çerçeve çizen giriş bölümünün hemen ardından gelen ikinci bölümde, kavramın tarihsel yüklerinden bazıları ortaya dökülecektir. Bir taraftan, konu olduğu tartışmalar içinde nasıl ele alındığına; öte taraftan, sözlüklerin içinde hangi anlamlarla inşa edildiğine bakılacaktır. İşlev ve fonksiyon kavramlarına, daha geniş bir konuşma alanı açacağı düşünüldüğü için iki ayrı başlıkta yer verilecektir. Bu sebeple ikinci bölümün büyükçe bir kısmı sözlüklere ayrılmıştır. Sözlükler taranırken belli bir ayırım yapılmamıştır. Alanların özelleşmiş terim sözlükleri, genel sözlükler, kişilerin kendi tanımlarından oluşturulmuş sözlükler ve eski sözlükler bu kapsama dahil edilmiştir. Sözlüklerin çeşitliliğiyle birlikte kavramın İngilizce, Almanca ve Fransızca karşılıklarına bakılmış ve bu minvalden iz sürmek isteyenler için bir çizelge oluşturularak teze dahil edilmiştir. Nedeni ise, fonksiyon kavramının bir çok alanda kullanılması; birbirinden beslenen, birbirini şekillendiren, bir diğerinden ödünç alınan veyahut bir dilden başka bir dile çevrilirken yeni anlamlar üreten bir kavram olmasıyla ilgilidir. Bunu takip eden literatür ise tarih kitaplarıdır. Kaynak olarak tarih kitaplarına başvurma; meseleyi bir tarihsellik içinde oturtma ve bu çerçevede tanımlama niyetiyle olmasa da kavramın serüveninin merakı ve nelerle ilişki kurduğunu anlamak için ayrıca önemsenmiştir.

Fonksiyon kavramının matematik, biyoloji, sosyoloji v.d. alanlarda kullanılan temel kavramlardan biri olması; bu alanlarla okunmaya başlandığında çerçevenin genişlediği ve istense de mimarlığı kolayca rasyonalize etmeye yarayacak bir hal almaktan uzaklaştığı görülecektir. Bu uzaklaşma, kaçınılmaz olarak her defasında ve yeniden kavramı konuşmaya ve tartışmaya açar. Tezin amacı da mimarlık kavramları arasında normatif kural olarak kabul edilen ve sürekli kullanılan kavramlardan biri olan fonksiyonun, mimarlıkta gerekliliği ya da gereksizliğinden çok; varoluş sürecinin neleri ürettiği ya da yok ettiği, doğrudan bir referans olmasa da mimarlık konuşurken neleri sabitlediği gibi meselelere de değinme isteğidir. Bu bölümde yapılan tarihsel analizde Louis H. Sullivan'ın mottosu; *"biçim işlevi izler"* (FFF) üzerine kısaca durulacaktır. Kavramın popülerleşmesini sağlayan bu deyiş, işlevin biçim üzerinden tartışılmasına kaynaklık etmiştir. Sullivan öncesi de yapılan bu tartışmaların bir çoğunun, biyolojik analogiler üzerinden temellendirildiği görülür.

İkinci bölümün son kısmında ise işlevi, matematik üzerinden ele alan görüşlere yer verilecektir. Kavramın matematik tanımında “kara kutu” olarak tarif edilmesi, mimarlıktaki işlevselci bazı söylemlerin, sözgelimi Hannes Meyer’in “kendiliğinden ortaya çıkan plan”ları ya da Le Corbusier’nin “makina” metaforuna olan inancı; ironik olarak, fonksiyonun mimarlıkta da pekala “kara kutu” olarak okunabileceğini gösterir. Her girdi bu “kara kutu” içinde bir çıktıya dönüşür.

Farklı görüşlerin bir arada okunması, mimarlıkta işlev tartışmaları üzerine genel bir çerçeve çizmeye imkan verir. Hem analogiler üzerine yazılmış metinler tarandığında hem de 18. yüzyıl sonrası fonksiyon kavramı üzerine söz söylemiş mimarların metinlerine bakıldığında, kabaca şu ayırım üzerinden kavramın temellendirildiği görülür: (1) Mimarlıkta işlevin biçimle birlikte ele alınması biyoloji üzerinden (evrim teorisi, organik ya da morfolojik analogiler); (2) biçimden bağımsız işlev konuşulduğunda ise tartışmalar matematik tanımı üzerinden yürütülmüştür. Tüm bu yaklaşımların temelinde aynı determinist mantığın işlediği söylenebilir. Ancak bu çalışmada ortaya konmaya çalışılan şey, işlev örneğinde görüldüğü gibi; kavramların biyoloji ya da matematikten ödünç alınarak inşa edilmesinden çok, mimarlığın bu eylemlerle ayağını sağlam bir zemine basma isteği ile neleri ürettiği ve bu üretimle nasıl bir meşruiyet alanı açtığıdır. İkinci bölümde değinilen meselelerden bir sıçrayış olarak görülebilecek üçüncü bölümde de; bu arzunun birer üretimi olarak dillendirilebilecek diğer kavramların mimarlıktaki işlev kavramıyla tekrar okunmasını zorunlu hale getirmiştir. Fonksiyon bu bölümde özne-nesne ilişkileri, disiplin, iktidar, hiyerarşi, olumsuzluk v.d. kavramlarla birlikte ele alınacaktır. Kavramın olumsuzluğunun yanında tezin kendi olumsuzluğu sebebiyle, bir tarafta not edilen kavramların birikmesi ile bu sıçramanın gerçekleştiği söylenebilir.³ Böylece Vitruvius’un üçlemesiyle başlayın tez, John Cage’in 4’33” bestesiyle sona erer.

³ Fonksiyon kavramı üzerine düşünürken bir yandan ilişkili olduğu düşünülen kavramlar sürekli olarak not edilmiştir. Bu kavramlardan sadece bazıları bu metinde yer almaktadır. Kavramlar: Beden, Organizasyon-Organ, Disiplin, Biyoloji, Düzen, Makine, Hiyerarşi, Kartezyen, Matematik, Otonomi, Otorite, Metamorfoz, Meta, Nedensellik, Determinizm, Pozitivizm, Özne-Nesne, Virtüel, Parallax, Dispozitif, John Cage, Dadacılık, Olumsuzluk, Kapitalizm, Standart, Arzu, Tahakküm, Gestalt, Modüler, Toplumsalılık, Rasyonalizm, Paradigma, Devrim, Kaos, Düzen, Bilimsellik, Kimlik, Araç, Kadim, Utilitas, Pratik, İcat etme, Kara Kutu, Analoji, İktidar, Denetim, Kaos, Norm, Standartlaşma, Organik, Kullanım Amacı, Davranış, Deneyim, Transformasyon v.d.

2. İŞLEV KAVRAMI ve TARİHSEL BİR ANALİZİ

*“Kavram, durmadan onu gözetleyen,
onu bir daha emmek için durmadan ona yapışan,
zihinsel kaostan çıkabilir.”*

*Gilles Deleuze - Felix Guattari
(Felsefe Nedir?, s.23)*

Mimarlık kavramları, kendine bir dil oluşturma çabası içinde olan mimarlık için hep çok önemli olmuştur. Kendini ifade etmesinin ötesinde, kendini özerk bir alan olarak ilan edebilmesinin yolu olarak görmüştür. Bu kavramlarla bir kimliğe sahip olmasının yanında, içinden doğacak farklı oluşumlar için de konuşma alanı açtığından gereklidir. Ancak her durumu açıklayacak anahtar kavramların olduğunu varsaymak düşüncenin ölmesine neden olabilir. Bunun yerine, karşılaşılan her durum için kavrama geri dönmek ve onu yeniden yazmak ya da okumak daha hayati gözükmektedir. Böylece her geri dönüşte bir çok şeyle yeni/yeniden ilişki kurulabilir.

Kavramların tarihselliği olumsaldır ve kuşkusuz, süreç içinde türlü türlü anlamlara evrilirler. Mimarlık kavramları da, diğer bütün kavramlar gibi sabit anlamlara sahip değildir ve gündelik hayatın içinde her defasında kaçınılmaz olarak dönüşür. Tüm bunlara karşın mimarlık; varlığını ortaya koyabilmek ve “mimarlık kimliği”ni inşa edebilmek için, sahip olduğu pek çok şeyi tanımlanabilir olandan yana seçer, rasyonalize eder. Bu süreç içinde de mimarlar, ideolojilerini inşa etmek için araştırdıkları bazı kavramları -işlevde olduğu gibi- “sağlam” bir referansa dayandırır. Bazı anlamları sahiplenirken, bazıları dışarıda bırakılır. Kavramın varoluş süreci içinde; sözgelimi 18. yüzyılda işlevden konuşan biri ile 20. yüzyılda işlevden konuşan biri aynı şeyden bahsetmez. Ancak, özellikle vurgulanması gereken şey, 20.

yüzyılda işlevden konuşan farklı iki kişinin de aynı şeyden bahsetmediğidir. Bununla birlikte, kavramın icat edildiği tarihsellik içindeki anlamıyla, bugünkü anlamının aynı olmadığı fakat bu zamansallığın, sözcükler arasında hiç bir ilişki barındırmadığı anlamına da gelmediği hep hatırdta tutulmalıdır.

2.1 Tarihsel Analiz

İşlev kavramının mimarlıkta ilk olarak kimin tarafından kullanıldığı üzerine epeyce tartışılabilir. Nedeni ise bir çok kaynakta yer alan çeşitli anlatıların, ilk kullanım meselesini farklı dönemlere ve kişilere dayandırmasıdır. Kavramın herhangi biri tarafından ilk kez kullanılmasının önemi ayrıca tartışılabileceği gibi bu durumun dahi sorunsallaştırılarak ele alınması, mimarlık içinde yeni bir kapı açabilecek öneme sahiptir.

İşlevin sıklıkla dillendirilen bir kavram olarak ele alınması genellikle biçim tartışmaları üzerinden yürütülmüştür. Özellikle de, Louis Sullivan'ın *Lippincott's Magazine*'de yayımlanan *The Tall Office Building Artistically Considered (1896)* makalesinde söylediği “*biçim her zaman işlevi izler ve kanun budur*” aforizması, mimarlık tarihi içinde önemli bir yer edinmiştir. Sullivan, bu sözü doğadan referansla söyler. Doğadaki canlı ve cansız varlıkların biçimlerinin, aslında işlevlerinde gizli olduğuna vurgu yapar. Doğanın; insanlar için amansız düşman değil, dost olduğunun anlaşılması ve hissedilmesi ile doğal ve tatmin edici bir sanata doğru yaklaşıldığını ve mimarlığın da pek yakında bir güzel sanat yapıtı olabileceğinden bahseder.⁴ Bu paradigma üzerine yapılan kuramsal tartışmalarda, eleştirel pozisyonlar edinip alternatif paradigmlar üretilmesinin yanında, formülasyon yüceltilerek de bir mitos inşa edilmiş ve bu çerçevede bir çok tartışma yapılmıştır.⁵

⁴ Louis H. Sullivan, “Sanatsal Açıdan Yüksek Ofis Binası”, *Biçim ve İşlev: Günümüz Biçim İşlev Tartışmalarının Neresindeyiz?*, Hakan Anay-Ülkü Özten(ed.), Türkan Nihan Hacıömeroğlu (çev.), Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011, s. 22

⁵ Hakan Anay-Ülkü Özten, “Giriş: Günümüzde Biçim ve İşlev Tartışmalarının Neresindeyiz?” *Biçim ve İşlev: Günümüzde Biçim ve İşlev Tartışmalarının Neresindeyiz?*, Hakan Anay-Ülkü Özten(ed.), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011, s.6

Sullivan, yayınlanan bu makalesinden sonra, bir çok kişiden övgüler alır. Bunlardan Dankmar Adler her ne kadar Sullivan'a övgüler yağdırsa da bir yandan da eleştirel bir okuma yapar ve aforizmanın eksik olduğuna kanaat getirir. Ona göre “işlev ve çevre biçimi belirler”. Bunu da çevredeki değişken koşulların doğal farklılaşmalara neden olmasına bağlar.⁶ Adler bununla beraber ikinci önemli bir şey daha söyler: “Her tarihi stil, işlev ve çevrenin değişimine uyum sağlamak için ortaya çıkmıştır; her biri kendi çağında köklü ve sağlam bir pratiğin üzerine kurulmuştur ve yerleşik geleneklere karşı çıkan yeniliklerdir.”⁷ Stil tartışmalarına eklenen bu düşünce, stili, işlev ve çevre değişiminden bağımsız olmayan bir gereklilik olarak görür.

Biçim-işlev ilişkisini düalist bir çerçevede tartışmak her bir kavramı bir kutba iter ve uzun bir mahkumiyet yaşatır. Çünkü ikili karşıtlıklar her zaman bir hiyerarşi ilişkisi üretir. Bu tartışmada işlev, asli kılınarak biçim de sabitlenir. Bunun üzerinden tartışılmaya başlandığı anda zorunlu olarak tarafgirlik yapılı ve böylece kavramların sahip olduğu potansiyeller bu antagonizma içinde olabildiğine indirgenir, yok sayılır. Elbette bu durum kavramların ikili olarak tartışılmayacağı anlamına gelmez. Her iki kavram, hem ikili oluşturduğu ötekiyle, hem de var oldukları ağ sisteminin içindeki diğer kavramlarla tartışılabilir; üretiminde katkıda buldukları farklı konular, böylece konuşulabilir hale gelir. Bu nedenle, yapılacak yeni tartışmalara zemin oluşturması bakımından önemli olduğu düşünülen “utilitas”, “işlev” ve “fonksiyon” sözcüklerinin anlamları ve tarihselliği irdelenecektir.

2.1.1 Utilitas

Romalı mimar Marcus Vitruvius Pollio (d. MÖ 80-70, ö. MÖ 15), *De Architectura Libri Decem* (Mimarlık Üzerine On Kitap) adlı kitabında başarılı bir mimarlık için “firmitas, utilitas, venustas” etmenlerinin gerekli olduğunu söyler.⁸ Bu kavramlar modern dile

⁶ Dankman Adler, “İşlev ve Çevre”, *Biçim ve İşlev: Günümüzde Biçim ve İşlev Tartışmalarının Neresindeyiz?*, Hakan Anay-Ülkü Özten(ed.), Ezgi İşbilen (çev.), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011, s.26

⁷ Dankman Adler, a.g.e, s.26

⁸ Micheal Erlhoff-Tim Marshall, *Design Dictionary: Perspectives on Design Terminology*, Birkhäuser, Germany, 2008, s.175

“strüktür, işlev⁹, estetik” olarak çevrilir.¹⁰ Sıralamalarının dahi hiyerarşik anlamları vardır. Farklı dönemlerde farklı öncelikler ve anlamlarla kullanılan bu üç kavram, bu nedenle dizimsel olarak da uzunca yıllar dikkat çekiciliğini korumuştur.¹¹ Vitruvius, *De Architectura* kitabında bu kavramları, *firmitas-utilitas-venustas* sıralamasıyla kullanmıştır.¹² O dönem “yapı yapma sanatı” olarak tanımlanan mimarlıkta; öncel olanın *firmitas*, binanın mekânsal işlevine uyum sağlaması nedeniyle *utilitas* ve bu iki kavramı takip eden; simetri, oran ve uyum kavramlarını içeren *venustas* kavramı gelir.¹³

Vitruvius’la birlikte mimarlığın temel ilkeleri olarak kabul edilen bu üç kavramın sıralamasının, 15. yüzyılda Alberti ve 16. yüzyılda Palladio tarafından *utilitas-firmitas-venustas* olarak değiştirildiğine rastlanır. Bunu takiben de 18. yüzyıl Fransız kuramcılarında J.F. Blondel, yayınlanan *Cours d’architecture* (Mimarlık Dersleri) kitabında *venustas* kavramını öne alarak, kavramın önemini vurgular.¹⁴ İlk kullanımlarından 18. yüzyıla kadar olan süreçte bu üç kavram, önem derecesi değişse de varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ancak bu yüzyılda mimarlık üzerine farklı anlayışlar da seslerini yükseltmeye başlamıştır. Sözelimi, Boullée ve Ledoux gibi mimarlar, mimarlığın bir “imaj” olarak da ele alınabileceğini söylemiş; bu üçlüden *firmitas* ve *utilitas*’ı bir kenara bırakarak farklı bir mimarlık anlayışı ortaya koymuşlardır. Genellikle gerçekleştirilemeyen ve o dönemin teknolojisiyle inşasının pek mümkün olmadığı projeler üretmişlerdir. İnşai süreç olmadan da mimarlığın yapılabileceğini dolayısıyla da vazgeçilemez gibi görünen o temel kavramlardan

⁹ Vitruvius’un “Mimarlık Üzerine On Kitap” isimli kitabında *utility* kelimesi İngilizceden Türkçeye şu şekillerde çevrilmiştir: İng. Baskı s.31 *utility* : Türkçe Baskı s.11 faydacıl, s. 49 *utility*: s.21 yararlılık, s.174 *utility*: s.111 kullanım, s. 297 *general utility*: s. 187 insanlığa hizmet.

¹⁰ Uğur Tanyeli, “Biçim İşlevi İzler mi?” *Biçim ve İşlev: Günümüzde Biçim ve İşlev Tartışmalarının Neresindeyiz?*, Hakan Anay-Ülkü Özten(ed.), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011, s.135

¹¹ Y. Salman, *Utilitas-Firmitas-Venustas, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 3, Yem Yayınları, İstanbul, 2008, s. 1564

¹² Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, Suna Güven (çev.), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s.12

¹³ Y. Salman, *Utilitas-Firmitas-Venustas, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 3, Yem Yayınları, İstanbul, 2008, s. 1564

¹⁴ Y. Salman, a.g.e.,s. 1564

pekala vazgeçilebileceğini göstermişlerdir. Boullée; *Essai sur l'architecture* (Mimarlık Üzerine Bir Deneme) kitabında mimarlığı "imaj" olarak gördüğünü detaylı olarak anlatmıştır.¹⁵

Buraya kadar yapılan değerlendirmeler bu kavramların mimarlık tarihi serüveni içinde nasıl tartışıldığının ipuçlarını verir. Tüm bu sürecin ardından işlevle ilgili tartışmaya buradan başlanabilir. Çünkü "utilitas"ın "işlev" anlamına geldiğini varsaymak bu meselenin milattan önceki dönemden beri konuşulduğunu ve sanıldığının aksine modern döneme ait bir tartışma olmadığını gösterir. Bu varsayım, işlevin premodern dönemde de mimarlık kavramı olarak kullanıldığı ve tarihinin bin yıllara dayandığı manasına gelir. Peki antik dönemde kullanılan *utilitas*¹⁶ kavramı gerçekte işlev/fonksiyon mudur?

Vitruvius'tan günümüze gelindiğinde, bu ekseninde yapılmış kuramsal kritikler kavramların inşasının nasıl gerçekleştiğine dair önemli ipuçları verir. Ancak, bu inşanın odaklandığı zaman-mekan ve kişilerin dışında kalan dünyada, benzer ya da farklı kavramların inşasının olmadığı düşünülmemelidir. Arata Isozaki, Kojin Karatani'nin "*Metafor Olarak Mimarlık*" kitabı için yazdığı önsözde bu meseleye değinen önemli bir hatırlatma yapar. Isozaki'ye göre; Vitruvius mimarlığı, Antik Dönem'de var olmuş ve kendi içine kapalı bir toplumda varlığını sürdürmüş bir mimarlıktır. Oysa bunun dışında farklı zaman ve mekanlara sahip pek çok dünyanın olması, Vitruvius mimarlığının, mimarlıkta tek norm olmadığı, çokluk içinde yalnızca bunlardan biri olduğunun altını çizer.¹⁷ "*Mimarlığın Öyküsü*" kitabında Leland M. Roth ise Vitruvius'un üç-parçalı mimarlık tanımında en doğrudan öge olarak görülen işlevin; 20. yüzyıl ortasından başlayarak, İngilizce ve çoğu Avrupa dilinde karşılığının tek bir sözcük ile betimlenmesi sebebiyle son derece sorunlu bir kavram olduğunu

¹⁵ Y. Salman, a.g.e., s. 1564

¹⁶ Vitruvius'un "*utilitas*" dediği şey; "bir yapının bölümlerinin kusursuz düzenlenmesi, kullanımda hiç bir engel çıkmadan ve her yapının türüne uygun cepheler açarak, yapı yeriyle kusursuz bir uyum içinde olmasıdır." (bkz. Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, Suna Güven (çev.), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s.12)

¹⁷ Arata Isozaki, "Giriş: Krizler Haritası", *Metafor Olarak Mimari*, Kojin Karatani, Barış Yıldırım(çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.11-12

ileri sürer.¹⁸ Bu anlatılarla birlikte, konuyu farklı eksenlerde ele alan mimarlık tarihçileri de vardır. Sözgelimi Uğur Tanyeli, meseleye bir başka açıdan bakarak, Vitruvius'un bu kavramları nasıl inşa ettiğine değinir. Vitruvius, antik felsefede yer alan maddenin dört temel niteliğinden üçünü alıp¹⁹ mimarlığa yeniden uyarlar.²⁰ Böylece, bir mimarlık yapısının da bu üç özelliğe sahip olduğunu öne sürer. Tanyeli'nin tam bu noktada altını çizdiği çok önemli bir şey vardır. O da; Vitruvius'un bu kavramları antik felsefeden alarak, mimarlık alanı içinde yeniden üretmesidir. Tanyeli bunu; *transdiscursive* (söylem-aşırı) pratikler olarak tanımlar. Yani, bir söylemin ve onu var eden terimlerin özgün bağlamından kopartılarak bir başka bağlamda, başka bir söylemin içinde yeniden üretilebilmesi ile gerçekleşir.²¹ Tanyeli'ye göre fonksiyon sözcüğünün mimarlık diline, mimarlığın kavramlar dağarcığına girme tarihi oldukça yakındır. Rasyonalist mimarlık kavrayışlarının temellerinin atıldığı 18. yüzyılda bile bu sözcüğün kullanılmadığını, hatta 19. yüzyılda da dünyanın hiçbir yerinde bir yapının işlevinden bahseden mimara rastlamanın mümkün olmadığını, fonksiyon sözcüğünün mimarların diline yerleşmesinin ise erken 20. yüzyıla tekabül ettiğini söyler.²² Bu yüzyıla beraber fonksiyon mimarların dilinden düşmeyen bir kavram olarak varlığını sürdürür.

Bu farkındalıklar, bir çok kavramı bu anlamıyla da tartışmaya açan ve türlü türlü mimarlıkların konuşulmasına imkan veren önemli hatırlatmalardır. Tüm bu tartışmalara rağmen, günümüz mimarlık dünyasında Vitruvius'un bu üçlemesi hala canlılığını korur. Öyle ki; önemli mimarlık ödülllerinden birisi olarak kabul edilen "Pritzker Mimarlık Ödülleri"nde; bu ödüle layık görülen mimar/mimarlara, arka yüzünde "*firmness, commodity, delight*"²³ üçlemesinin yer aldığı bronz bir madalya

¹⁸ Leland M. Roth, *Mimarlığın Öyküsü*, Ergün Akça (çev.), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 30

¹⁹ Maddenin dördüncü özelliği "anlamsal içerik"tir. Vitruvius bunu, yapıların özellikleri arasına almaz.

²⁰ Uğur Tanyeli, "Biçim İşlevi İzler mi?" *Biçim ve İşlev: Günümüzde Biçim ve İşlev Tartışmalarının Neresindeyiz?*, Hakan Anay-Ülkü Özten(ed.), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011, s. 136

²¹ Uğur Tanyeli, a.g.e., s.136

²² Uğur Tanyeli, a.g.e, s. 135

²³ Rönesans'ta Vitruvius'un üçlemesi, "Comodita, perpetuita, bellezza" (kullanışlılık, süreklilik-kalıcılık, güzellik) olarak kullanılmıştır. İngilizcede *commodity* kavramı 'meta' anlamına da gelir. Bu madalya mimarlığın "meta değerini" ironik bir şekilde ortaya koyar.

takılır. (Şekil 2.1). Bu ödülde yazarlar, mimarlığın o dönemden bu döneme kendisini nasıl “kadim” ve “tarihdışı” bir pratik olarak kavrandığının işaretlerinden bir olarak okunabileceğini gösterir.

Şekil 2.1. Pritzker Mimarlık Ödülleri Madalyası²⁴

2.2 Sözlükçe

Türkçede işlev ve fonksiyon kavramlarının her ikisi de kullanılır. Peki bu iki kavram bir birini karşılayacak anlamlara mı gelir? Tezin başında da bu kararsızlık dile getirilmiş, aksi belirtilmedikçe aynı anlamda kullanılacağına altı çizilmiştir.²⁵ Bu bölümde ise, kavramların her ikisine de yer verilecek, ayrı ayrı sözlük anlamları irdelenecektir. Bu sözlükçe, tezin üçüncü bölümünün okunmasına katkı sağlayabilir. Doğrudan göndermeler olmasa da yan yana okunmaları “mimarlık disiplini” üzerine, bir söz söyleme denemesi olarak görülebilir.

²⁴ “Ceremony and Medal”, The Pritzker Architecture Prize, <http://www.pritzkerprize.com/about/ceremony> 29.04.2014

Ödülün resmi internet sitesinde madalyanın iki yüzü şu şekilde tarif edilir: “On one side is the name of the prize. On the reverse, three words are inscribed, “firmness, commodity and delight,” recalling Roman architect Vitruvius’ fundamental principles of architecture of firmitas, utilitas, venustas.”

²⁵ Türkçe mimarlık sözlüklerinde bu kavramlar aynı kavramlar olarak ele alınır. Bkz. Doğan Hasol’un Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü ya da Uğur Tanyeli-Metin Sözen’in Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü.

2.2.1 İşlev

Antik Yunan dilinde işlevi karşılayan kelime “*ergon*”dur. *Ergon*; iş, çalışmak, emek, uğraş, eser, yapıp etme, ürün, işlev²⁶ anlamına gelir. “İşlev ya da bir nesnenin pragmatik yararlığı –onun belirli bir kullanıma uygunluğu- Platon, Aristoteles ve Xenophon gibi filozoflar tarafından çözümlenen bir ölçüttü.”²⁷ Franches E. Peters sözlüğünde işlevi şöyle açıklar:

“İşlev olarak ergon Aristoteles’in ethikinde kendi rolünü oynar, tıpkı Aristoteles’ten önce Platon için de oynadığı şekliyle. Her iki adam bir davranış normu oluşturma kaygısı gütmektedir ve her ikisi de erdemi (aratê, t.b.) işlev (ergon) ile bağlayıp birleştirmeye girişmek suretiyle fenomenologik standartlara başvurur. Platon, ergon’u veya işlevi “söz konusu şeyin tek başına yaptığı ya da en iyi yaptığı şey” olarak tanımlar (Polite., 353a) ve erdemin o işlevin iyi işlemesine izin veren özgül kuvvetten ibaret olduğunu söyler. Aristoteles’in yaklaşımı biraz farklıdır. Ona göre arete işlev bakımından belli bir yüksek düzeyden yapıp- etmedir, öyle ki bu yüksek düzey norm olarak herhangi bir adamı almakla değil, fakat daha ziyade işlevi “ciddi adam”ın (spoudaios) yapıp-etmesine ayarlamakla güvence altına alınır. (Eth. Niko. I, 1098a).”²⁸

Güncel bazı sözlüklerde ise işlev tanımları şöyledir:

“İşlev. Kullanış veya işleyiş bakımından ereğe (maksada) uygunluk; belirli bir eylemle ilgili eylem türü ya da amacı gerçekleştiren eylem türü ya da amacı gerçekleştiren eylem tarzı; uğruna belirli bir şeyin yapıldığı görev; fonksiyon. 1893’te Oxford’da yayınlanmış olan, İngilizcenin etimolojik sözlüğü ‘Murray Dictionary’ye göre ‘fonksiyon, organik, organizasyon, ve

²⁶ Francis E.Peters, (2004). Antik Yunan Terimleri Sözlüğü, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, s.112 -ing. “work, deed,product, function” (F.E.P.)

²⁷ Leland M. Roth, *Mimarlığın Öyküsü*, Ergün Akça (çev.), Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 30

²⁸ Francis E.Peters, (2004). Antik Yunan Terimleri Sözlüğü, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, s.114

strüktür kavramları belirli bir önemlilik bütününe aittir.”²⁹

“İşlev (İng, Function). Bir yapının her tür eşyanın ya da sanat ürününün kullanım amacı. Örneğin, okul eğitim ve öğretim işlevlerine, tapınak dinsel işlevlere hizmet eder. İşlevin mutlaka somut nitelikte olması gerekmez; yalnızca prestij işlevi olan bir sanat yapıtından ya da estetik bir işlevden de söz edilmesi olanaklıdır.”³⁰

*“İşlev (function). Bir birimin içinde yer aldığı bütüne yaptığı katkı. Bu çerçevede, birimin katkısının bütünde yer alan diğer parçalarının bütünde yer alan diğer parçalarının çalışmasına engel oluşturmasına **olumsuz işlev**; diğer birimlerin çalışmasını kolaylaştırıp bütünleştirmesine **olumlu işlev**; amaçlanmamış, çoğunlukla da fark edilmeyen katkıya gizli işlev; bilinçli ve amaçlı katkıya da **açık işlev** denir.”³¹*

Tanımlar ardı ardına, bir bütün olarak okuduklarında, modern mimarlıkta işlevin nasıl kavrandığına dair bir fikir oluşabilir. Bu tanımlardan seçilen kelimeler (norm oluşturma, standartlaşma, organik, organizasyon, strüktür, kullanım amacı, vazife, vd.) bir yandan işlevi tariflerken, öte taraftan işlevin dışarıda bırakılmış anlamları ile ilgili ipuçları verir ve konuşulmasına kapı aralar. Sözelimi modernist mimarlar, tıpkı Platon felsefesindeki gibi “davranış normu oluşturma kaygısı gütmekte” oldukları için standartlaşmaya gitmişlerdir. Bu, insan bedenini tek bir normda sabitleyerek tasarımın yapılması ya da üretimlerin standartlaşması şeklinde gerçekleşmiştir. Modern mimarlığın ilkesi sayılabilecek “işe yararlılık” düşüncesi ve tasarımların en mükemmel şekilde verimliliğinin sağlanması; işlevin, bedenleri tahakküm altına almasında rol oynayan kavramlardan biri olarak ya da kapitalizmle ilişki kurarak okunabileceğini gösterir. Bu nedenle tanımları aynı kavramlarla ancak “tersinden” ve tekrar tekrar okumak yeni tartışmalar açabileceği için önemlidir.

²⁹ Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yem Yayınları, İstanbul, 2010, s. 226

³⁰ Uğur Tanyeli - Metin Sözen, *Sanat Kavramları Sözlüğü*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2011, s.149

³¹ Ömer Demir - Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Adres Yayınları, Ankara, 2005, s. 217

Yukarıdaki tüm tanımları kapsayan ve işlevi daha geniş bir çerçevede ele alan, farklı görüşlerin işlevi nasıl algıladığını özetleyen bir başka açıklama da şöyledir:

1) İşlev 'süreçtir' denen görüşte birbiri arkasından oluşan bir dizi olayın işlevi oluşturduğu kabul edilir. Buna göre; insanların bina içinde yaptıkları belirli eylemlerle ilişkili olarak bina öğelerinin kararlaştırılmış görevleri vardır. Örneğin, bina doğal ve yapma çevreyle ilişki içindedir, insanlar binayla algısal ilişkiler içindedir. Bir bisiklette direksiyon yön vermeye, sürücünün dayanmasına yarar ve hareketi tekerlere aktarır, tekerlekler de dönerek ilerler ve yön değiştirirler. **2)** İşlevi bir 'amaç'la özleştiren görüşte işlev, bir şeye bakmak, onun neye yöneldiğini anlamak olarak tanımlanmaktadır. İşlev aynı zamanda bir süreç de olduğuna göre, süreçteki eylemlerin amaçları da bu kavram içinde kabul edilir. Böylece binanın işlevi onun ne için kullanıldığına ilişkindir. **3)** İşlev bir 'bütünlük' olarak tanımlandığında, bütünlük sürecin kendisi, bir varlığın eylemde bulunuşu olarak kabul edilmektedir. Binanın içindeki insanların eylemde bulunuşu gibi, varlığın kendisi ve eylemde bulunuşuna işlev denmektedir. Bir sürücünün bisiklet üzerinde eylemde bulunması işlevdir. **4)** İşlevi 'davranış' kabul eden görüşte işlev bir nesnenin gösterdiği davranış, bir binanın nasıl çalıştığı, nasıl bir görev üstlendiğiyle ilgili tanımlanmaktadır. Genellikle endüstriyel tasarımda işlevin tanımı da bir nesnenin gösterdiği davranıştır. İşlevi performans şartnamesine yanıt verme olarak tanımlayan görüşte, nesnelerin bütün kullanımla ilgili davranışları anlatılmak istenmektedir. **5)** 'İlişkiler'i işlev olarak tanımlayan görüşteyse ilişkilerin bütünle karmaşıklığını belirlediği açıklanmakta ve bu karmaşıklığın bir takım elemanların ortak görev ilişkileri, insan eylemi ve çevre ilişkilerinden oluştuğu ve bunun işlev olduğu ortaya konmaktadır. Bu ilişkilerin her zaman somut olması gerekmez, soyut da olabilirler. Bir bisiklette bütün parçaların ayrı işlevleri olduğu gibi bu parçaların birbirleri ile ve insanlarla olan ilişkileri karmaşık bir işlev zincirini oluşturur. **6)** İşlevi 'ihtiyaçlar' olarak kabul eden görüşte, belirli ilişkiler içinde, özellik ve niteliği olan bir nesnenin, bir ürünün işleyişi bu kavramla anlatılmaktadır. İlişkilerdeki herhangi bir değişme işlevi

değiştirmektedir. Bu nedenle işlev bir binanın işlemesi için gereken özellikler ve ilişkiler ya da bir ürünün işlemesi ve bağlamıyla olan ilişkiler olarak tanımlanmaktadır. Bir binanın, bir ürünün tasarlanmasına neden olan bütün amaçlar eylemlere dönüştüğünde işlevleri ortaya koymakta ve işlev bütün yardımcı işlevlerin birleşmesinden oluşmaktadır. 7)'Maliyeti ve üretilebilirliği' de işlevin bileşenleri arasında gören görüşe göre, malzeme seçimi ve fiziksel özellikler biçimin belirleyicisi olarak kabul edilmektedir. Victor Papanek'e göre işlev, ihtiyaç, estetik, metot, kullanım ve bağlam olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle işlev, bütün gerekli ilişki ve parçaların birleşimidir."³²

İşlev kavramının bu çeşitlilikte anlamlara sahip olması, kavramın bir dilden farklı bir dile çevrilirken o dildeki anlam dünyasında yeni karşılaşmalara imkan vermesi ile de ilgili olabilir. Çevirinin, anlamları çoğalttığına değil azalttığına inanıldığı için mimarlık içinde bu fikir pek de olumlu değildir. Roth'a göre 20. yüzyılın son üç çeyreğinde karşılaşılan zorluk ise, İngilizce ve çoğu Avrupa dilinde "işlev" için tek bir sözcüğün bulunmasından ortaya çıkmaktadır.³³ Sözelimi, 1900'ler Almanya'sında fonksiyon kelimesini karşılayan üç sözcük vardır. İlki *Sachlichkeit*, ikincisi *Zweckmässigkeit* üçüncüsü *Funktion*'dir. Bu üç kelime aslında farklı derinlik ve nüans farklılıklarına sahiptir. Ancak her üç kelime de İngilizceye *function* olarak çevrilir.³⁴ Böylece Almancada sahip oldukları nüans farklılıkları tamamen kaybolur ve başka bir anlama evrilir. Artık yeni bir tanımla ile karşı karşıya kalınır.

Aşağıdaki çizelgede (Çizelge 2.1.), İngilizce, Almanca ve Fransızca fonksiyonun sözlük anlamları yer almaktadır. Çizelge kelimenin o dillerdeki sözlük anlamı ile matematik, biyoloji ve sosyoloji gibi alanlarda terimin nasıl ele alındığını gösterir. Sözelimi İngilizce tanımında, "doğası gereği ya da amaçlılık" anlamları arasında

³² N. Bayazıt, a.g.e., s. 770

³³ Leland M. Roth, *Mimarlığın Öyküsü*, Ergün Akça (çev.), Kabalıcı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 30

³⁴ Andrian Forty, *Words and Buildings A Vocabulary of Modern Architecture*, Thames&Hudson, London,2000,s.180

Sözelimi Adolf Behne'nin "*Der moderne Zweckbau*" isimli kitabı İngilizceye "*The Modern Functional Building*" olarak tercüme edilerek basılır. (a.g.e., s.184)

hayati fark olmasına karşın, tek bir anlam düzleminde okunmaları ya da mimarlık içinden verilen örnekte “bina tasarımlarında stilin fonksiyonu öncelediği” cümlesi mimarlık tarihi ve kuramı içinde yapılagelmiş tartışmaların hangisinin anonimleştiği ya da genel geçer düzlemde daha etkili olduğunun ipuçlarını verir. Bu okuma biçimi, işlevin eşleştirildiği kavramlarla birlikte, ilişkilendiği diğer kavramlar ve onların anlamlarıyla bir dil haritası sunar. Bu haritada dileyenin istediği rotayı çizmesi mümkündür. Önemli olan tek bir rota varmışçasına bu haritaya bakmamaktır.

Dil	Fonksiyon/işlev
İngilizce ³⁵	<p>NOUN</p> <p>1 An activity that is natural to or the purpose of a person or thing: <i>'bridges perform the function of providing access across water', 'bodily functions'</i></p> <p>1.1 [MASS NOUN] Practical use or purpose in design: <i>building designs that prioritize style over function</i></p> <p>1.2 A basic task of a computer, especially one that corresponds to a single instruction from the user.</p> <p>2 <i>Mathematics</i> A relation or expression involving one or more variables: <i>the function (bx + c)</i></p> <p>2.1 A variable quantity regarded in relation to one or more other variables in terms of which it may be expressed or on which its value depends: <i>the magnetic field has varied as a function of time</i></p> <p>2.2 <i>Chemistry</i> A functional group: <i>the carboxyl group was replaced by functions that included tetrazolyl-, sulphonyl-, and phosphoryl-</i></p> <p>3 A thing dependent on another factor or factors: <i>class shame is a function of social power</i></p> <p>4 A large or formal social event or ceremony: <i>he was obliged to attend party functions</i></p> <p>VERB</p> <p>1 Work or operate in a proper or particular way: <i>her liver is functioning normally</i></p> <p>1.1 (function as) Fulfil the purpose or task of (a specified thing): <i>the museum intends to function as an educational and study centre</i></p> <p>Origin</p>

³⁵ <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/function?q=function> 18.04.14

	mid 16th century: from French <i>fonction</i> , from Latin <i>functio(n)-</i> , from <i>fungi</i> 'perform'.
Fransızca ³⁶	<p>nom féminin</p> <p>(latin <i>functio</i>, <i>-onis</i>, de <i>fungi</i>, s'acquitter)</p> <p>Ensemble d'opérations concourant au même résultat et exécutées par un organe ou un ensemble d'organes (fonctions de nutrition, de relation, de reproduction, etc.)</p> <p>Rôle joué par un élément dans un ensemble, destination d'un appareil ; activité, rôle, destination de quelque chose : <i>Quelle est, dans le moteur, la fonction des bougies ?</i></p> <p>Rôle exercé par quelqu'un au sein d'un groupe, d'une activité : <i>Remplir correctement sa fonction.</i></p> <p>Profession, exercice d'une charge, d'un emploi : <i>Cumul de fonctions. Entrer en fonctions.</i></p> <p>Chimie Ensemble de propriétés communes à une famille de composés et liées à la présence dans ces composés de groupements d'atomes caractéristiques, appelés groupements fonctionnels. (C'est surtout en chimie organique que la notion de fonction est utile : elle permet d'associer l'existence de propriétés chimiques données à la présence de certains groupements d'atomes dans une molécule, et vice versa. Les principales fonctions sont : acide carboxylique, alcool, aldéhyde, amide, amine, cétone, ester, éther, hydrocarbure, nitrile, phénol, etc.)</p> <p>Économie Ensemble d'opérations coordonnées qui, dans l'entreprise, tendent à la réalisation des objectifs qu'elle se fixe.</p> <p>Informatique Ensemble d'instructions constituant un sous-programme identifié par un nom, qui se trouve implanté en mémoire morte ou dans un programme.</p> <p>Linguistique Rôle joué par un élément linguistique dans la structure grammaticale de la phrase. (On parle de <i>fonction sujet</i> et de <i>fonction prédicat</i>, qui définissent les relations fondamentales de la phrase, et des <i>fonctions compléments</i> [objet, circonstances], qui viennent en préciser ou en étoffer le sens.)</p> <p>Mathématiques Relation qui, à chaque élément de son ensemble de départ, associe au plus une image.</p> <p>Politique Chacune des missions du pouvoir. (L'analyse classique reconnaît à l'État trois fonctions : <i>législative, exécutive, juridictionnelle</i>. Elles ne sont pas exclusives, et les analystes traitent également de la fonction gouvernementale, de la fonction</p>

³⁶ <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/fonction/34452?q=fonction#34399> 18.04.2014

	<p>normative, de la fonction administrative, etc.)</p> <p>Sociologie Rôle joué en commun par certains individus au sein d'une société.</p>
Almanca ³⁷	<p>Funk-ti-on <i>die</i> [fʊŋk'tʃjə] <Funktion, Funktionen></p> <p>1. (<i>kein Plur.</i>) das Funktionieren; die Tätigkeit <i>Eine regelmäßige Wartung sichert die einwandfreie Funktion der Gerätes., die Funktion des menschlichen Verdauungssystems erläutern, die Funktion des Herzens unterstützen</i></p> <p>2. Amt <i>eine leitende/untergeordnete Funktion, eine Funktion vom Vorgänger übernehmen, die Funktion des Kassenswarts innehaben/ausüben, mehrere Funktionen gleichzeitig bekleiden</i></p> <p>3. Aufgabe; Zweck <i>die Funktion des Erzählers in einem Theaterstück, Welche Funktion hat der Blinddarm eigentlich?, Die Farben am Gerät haben keine bestimmte Funktion, sie sind nur Verzierung.</i></p> <p>4. math.: eine Größe, die von einer oder mehreren anderen abhängt und als Kurve in einem Koordinatensystem dargestellt werden kann <i>eine lineare Funktion, eine Funktion mit zwei Variablen</i></p> <p>in Funktion treten (geh.) tätig werden <i>Das Notaggregat tritt bei Stromausfall in Funktion.</i></p> <p>außer Funktion sein (geh.) nicht mehr tätig oder gültig sein <i>Die Anlage ist außer Funktion., Diese Bestimmung ist außer Funktion.</i></p>

Çizelge 2.1. İngilizce, Fransızca ve Almanca'da fonksiyonun sözlük anlamı

2.2.2 Fonksiyon

“Sirkülasyon, transformasyon, strüktür, fonksiyon” gibi kelimelerin mimarlık içinde kullanılması, mimarlığın bilimsellik eğilimlerinin semptomları olarak okumak mümkündür; bu modernizmin genel bir karakteridir.³⁸ Mimarlık dağarcığı, mimarlık yazını ve pratiğinde görülebileceği gibi felsefe, matematik, geometri, iktisat v.d. alanlardan sürekli olarak kavram alış-verişi yaparak teşekkül etmektedir. Matematik, biyoloji, sosyoloji v.d. alanlarında kullanılan fonksiyon kavramı da, matematik ve

³⁷ <http://de.thefreedictionary.com/funktion> 18.04.2014

³⁸ Andrian Forty, *Words and Buildings A Vocabulary of Modern Architecture*, Thames&Hudson, London, 2000, s.100

biyolojiden alınarak mimarlığa uyarlanmıştır. Sözelimi Viollet-le-Duc kavramı biyolojiden, Carlo Lodoli matematikten, Louis Sullivan ise organik teoriyle ilişkilendirerek biyolojiden ödünç alarak kullanırlar.³⁹ Çok kaba bir genelleme yapılacak olursa; işlev kavramını, biçimle ilişkisi üzerinden tartışan anlayışın temelinde biyoloji, biçimden bağımsız yapılan tartışmalarda ise matematik tanımı üzerinden kavramsallaştırılır. Bu nedenle işlev kavramını hem matematik tanımında kullanılan “makina” ve “kara kutu” metaforu üzerinden anlamaya çalışmak hem de biyoloji üzerinden okumak kavramların çözülüşü için ilginç bir deneyim olabilir.

“Fonksiyon [İng. function; Fr. fonction; Al. Funktion]. İşlev. Bir nesnenin, bir şeyin ya da bir kişinin ait olduğu bütün ya da bir sistem içindeki kendine özgü olan tarzda eylemde bulunma yetisi ya da gücü. Bir organın, parçaları birbirine bağımlı bir bütün içinde oynadığı kendisine özgü ve belirleyici, karakteristik rol. Bir şeyin kendisine özgü doğal eylemi. Aralarında bağımlılık ya da karşılıklık ilişkisi bulunan düzenli nesne kümeleri arasındaki ilişkileri ifade eden kavram. Matematiğin temel kavramlarından olan fonksiyon, Frege’nin kavramlarla fonksiyonlar arasındaki benzerlikle ilgili ısrarlarından⁴⁰ sonra, mantıkta da uygulama alanı bulmuştur.”⁴¹

Fonksiyonun bu tanımı⁴² Viollet-le-Duc’un fonksiyon düşüncesine oldukça yakındır. Duc’e göre yapının her parçasının ayrı ayrı işlevleri vardır. *Puzzle*’ın parçaları gibi bir araya gelerek yapıyı oluşturdukları için, hiç bir parçanın işlevinin hatalı olmaması gerekir. Her bağımsız elemanın işlevi, oluşturduğu bütünle bir ilişki tanımlayarak

³⁹ Andrian Forty, a.g.e., s. 177

⁴⁰ Frege’nin ısrarı matematikteki kavramların gündelik dilin geleneksel özne ve yüklem deyimlerinde uygulanmasıdır. Bunu yaparken kavramları fonksiyonla kanıtlama türünden bir yol izler. (Devamı için bkz. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2012, s.434)

⁴¹ Ahmet Cevizci, a.g.e., s.434

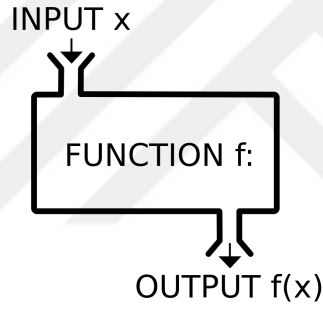
⁴² Mimarlık terimleri sözlüklerinde, işlev ve fonksiyon aynı anlamda kullanıldığı için tek bir tanım ile okuyucuya sunulur. Fonksiyon sözcüğü arandığında “bkz. İşlev” yönlendirmesi ile karşı karşıya kalınır. Bu nedenle fonksiyon kelimesi arandığında alan dışı sözlükler göz atmak gerekir.

yapıyı oluşturur.⁴³ Burada bir “organizma” tanımı yapılır.

2.2.2.1 Matematikte Fonksiyon

Mimarlıkta tanımlanan fonksiyon kavramını matematik üzerinden okumak, bu meseleye dair söylenmiş sözlerin büyük bir bölümünün, matematikten referansla dillendirildiğini apaçık gösterir. Bu nedenle matematikte genel fonksiyon tanımı üzerinde durmak mimarlık söylemi içindeki kavramsallaştırmaları anlamak açısından önemlidir.

“Fonksiyon matematikte değişken sayıları girdi olarak kabul edip bunlardan bir çıktı sayısı oluşmasını sağlayan kurallardır. Bir işlem türüdür. Dört işlemden sonra gelir.”⁴⁴

Şekil 2.2. Bir f fonksiyonunun x girdisini y çıktısına dönüştürmesi⁴⁵

Fonksiyonun bu en basit tanımına bakıldığında, girdi olarak kabul edilen sayıların çıktı sayısına dönüştürülme sürecini anlatan bir ifadeye rastlanmaz. Bu nedenle fonksiyon metaforik olarak her girişe karşı bir çıkışın olduğu “makine” ya da “kara kutu” olarak da tanımlanmaktadır.⁴⁶

⁴³ Andrian Forty, *Words and Buildings A Vocabulary of Modern Architecture*, Thames&Hudson, London, 2000, s. 178

⁴⁴ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Fonksiyon> 26.03.2014

⁴⁵ [http://en.wikipedia.org/wiki/Function_\(mathematics\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Function_(mathematics))/ 26.03.2014

⁴⁶ [http://en.wikipedia.org/wiki/Function_\(mathematics\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Function_(mathematics))/ 26.03.2014

Şekil 2.3. Fonksiyonu “kara kutu” metaforu üzerinden anlatan şema⁴⁷

Özellikle “makina” metaforunun mimarlıkta çok sık kullanıldığını hatırlatmakta yarar vardır. Makina ancak belirli kurallarla çalışan bir sistemdir. Bu kuralların dışına çıkarak makineyi çalıştırmak ya da kullanmak çoğu zaman imkansızlaşır. Bu da makinenin aslında antidemokratik/buyurgan bir sistem olduğunu gösterir. Metaforik bu söylemin, mimarlıkta fonksiyon söylemi yaklaşımlarına benzer tarafları vardır. Sözelimi Hannes Meyer’in Şekil 2.4.’teki föyü bunu en iyi anlatan örneklerden biridir. Meyer’in föyünün başlığı şunu söyler: “Plan, aşağıdaki faktörler tarafından (kendi kendine) hesaplanır”. Yani tanımlanmış işlev şeması ile, plan otomatik olarak hesaplanarak kendiliğinden ortaya çıkar. Meyer’in bu föyünde de görülebileceği gibi üst kısımda işlev şeması, alt tarafta “bilimsel olarak ortaya çıkmış” plan önerileri yer alır.⁴⁸ Meyer’in iddia ettiği planın “kendi kendine” hesaplanması, ancak “kara kutu” ile izah edilecek bir yaklaşıma işaret eder.

⁴⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Black_box/ 26.03.2014

⁴⁸ Kari Jormakka, *Adım Adım Tasarım Yöntemleri*, Zeynep Yazıcıoğlu Halu(çev.), Yem Yayınları, İstanbul, 2010, s.41

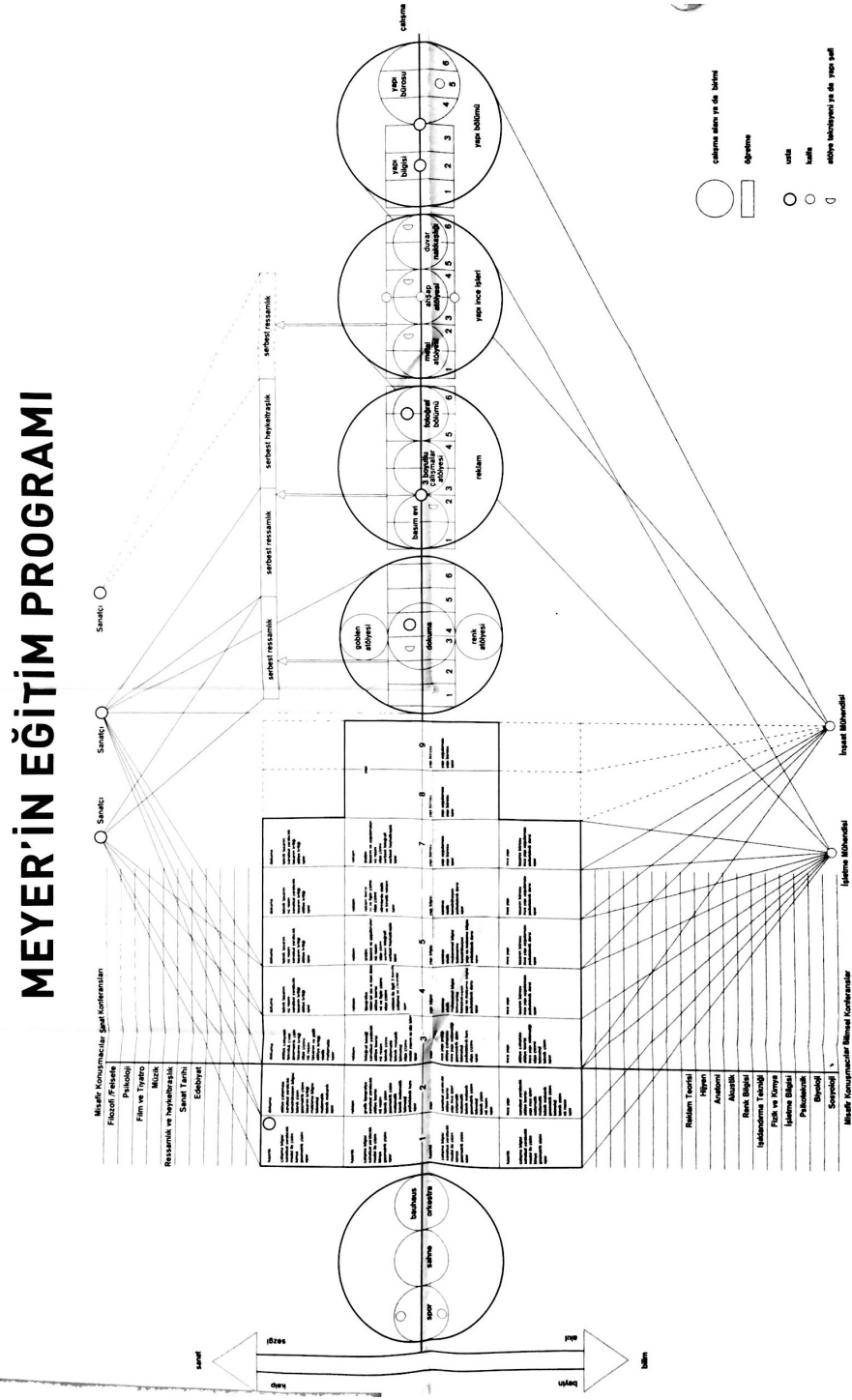
Meyer, için dünyadaki her şey “işlev çarpı ekonomi”nin ürünüdür. Meyer bu sözleri, mimarlığı güzel sanatlardan ayırmak için söyler. Nitekim kompozisyon düşüncesiyle bir kenti planlamanın gülünç olduğunu düşünür. Bu nedenle kompozisyon-sanat, işlev-yaşam eşleştirmesini yapar.⁵⁰ Meyer, Walter Gropius’un ardından Bauhaus’un yönetici koltuğuna oturunca, Bauhaus’un eğitim anlayışına eleştirel bir açıdan yaklaşır ve okuldaki programları yeniden gözden geçirir. İlk işi mimarlığı güzel sanatlardan uzaklaştırıp sosyal bilimlere yaklaştırmak olur. Okulun yeni programında sosyoloji, psikoloji, ekonomi, Marksist politik teori, fizik, mühendislik, fizyoloji, anatomi vd. alanlarından dersler yer alır.(Şekil 2.5.) Böylece mimarlık dersleri artık sosyal çevrenin sorunlarını pratik olarak çözmeye yarayacak işlevsel, rasyonel bir yaklaşımla temellendirilmiş olur.⁵¹ Kısacası Gropius’un estetik kaygıları yerine Meyer’in işlevsellik kaygıları, Bauhaus’ın yeni eğitim anlayışının nasıl olacağını tanımlar. Dolayısıyla, daha çok sosyal ve bilimsel sorunlara değinen Meyer, çözüm odaklı, işlevsel ve rasyonel bir yaklaşımla, sosyal çevrenin sorunlarını çözebilecek programlar geliştirir.⁵² Buradan hareketle, Bauhaus’ta tasarımı yapılan ürünler artık, Meyer’in sosyalist sloganı “lüks gereksinimler yerine popüler gereksinimler” doğrultusunda, kendi kendine monte edilebilecek kontrplak plakalardan oluşan iddiasız mobilyalardan oluşur. Bu üretim sayesinde Bauhaus ürünlerinin fiyatları düşerek, işçi sınıfının taleplerini karşılayabilmeleri hedeflenmiştir.⁵³

⁵⁰ Hannes Meyer, “Bina Yapımı”, *20. Yüzyıl Mimarisinde Program ve Manifestolar*, Ulrich Conrands(der.), Sevinç Yavuz(çev.), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 99

⁵¹ Tevfik Çavuşçuoğlu, “İçimizdeki Bauhaus:İzmir Ekonomi Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Eğitim Programları”, *Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı-Türkiye’de Mimarlık Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus*, Ali Artun & Esra Aliçavuşoğlu(der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 400

⁵² Tevfik Çavuşçuoğlu, a.g.m., s. 400

⁵³ Micheal Erlhoff & Tim Marshall, “Bauhaus”, *Design Dictionary: Perspectives on Design Terminology*, Birkhäuser, Germany, 2008, s. 41

Şekil 2.5. Meyer'in eğitim programını gösteren çizelge⁵⁴

⁵⁴ Tefik Çavuşçuoğlu, "İçimizdeki Bauhaus: İzmir Ekonomi Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Eğitim Programları", *Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı-Türkiye'de Mimarlık Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus*, Ali Artun & Esra Alıçavuşoğlu (der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.400

3. DISİPLİN⁵⁵ ÜZERİNE

'Kaçmak kesinlikle eylemden vazgeçmek demek değildir, bir kaçıştan daha eylemli bir şey yoktur. Hayali olanın tam karşıtıdır kaçış. Ve aynı zamanda kaçırmaştır, illa ki başkalarını değil, bir şeyi kaçırmak, bir hortumda delikler açar gibi... Kaçmak bir çizgi çizmektir, çizgiler çizmektir, bütün bir kartografidir.'
Gilles Deleuze (*Diyaloglar*, s.47)

Bergson, kavramları dünyaya bol gelen giysilere benzetir.⁵⁶ Fazlasıyla soyut olan kavramlarla kesin yargılara varmak bu nedenle mümkün değildir. Bu kavramları giyen nesnelere, içinde kaybolur. Kesinliğe yaklaşmak için bu kavramları nesneye uygun hale getirmek gerekir.

Mimarlıkta kullanılan kavramların bugününe gelindiğinde, nasıl bir serüvenin içinde var olduklarına bakmak, bir çok tartışmada yol gösterici olabilir. Ancak, mimarlık tarihi anlatısı içinde bir başlangıç noktasından konuşmaya başlamak yerine; bu anlatıda bugün bir "disiplin" olarak ele alınan mimarlık içinde kullanılan kavramların bu serüvende hangi anlamları sahiplendiği ya da hangilerini dışarıda bıraktığı üzerine durmak daha ufuk açıcı olabilir. Bu tezde ele alınan fonksiyon kavramında olduğu

⁵⁵ "Disiplin (discipline): 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başı arasında görülen iktidarın uygulanma biçimi. 'Disiplinci rejim' bireylerin zaman, mekan ve hareketin sistematik bir bölgesel düzenine göre uygulanan ve özellikle tutumları, davranışları, bedenleri kuşatan belirli bir sayıdaki zorlama teknikleri tarafından belirginleştirilir: 'iktidarın bireyleştirme teknikleri. Birini gözetlemek, onun tutumunu, davranışını, tavırlarını kontrol etmek, onun verimliliğini arttırmak, yeteneklerini çoğaltmak, onu daha yararlı olacağı bir yere yerleştirmek nasıl olur?' Disiplin söylemi yasaya ya da hükümdarlıktan türemiş olan hukuk kurallarının yasasına yabancıdır. Disiplin doğa kuralı, yani norm üzerine bir söylem üretir." Bkz. Judith Revel, (2012). Foucault Sözlüğü, Say Yayınları, İstanbul, s. 58

⁵⁶ Hakan Yücefer, "Deleuze'ün Bergsonculuğuna Giriş", *Bergsonculuk*, Gilles Deleuze, Hakan Yücefer (çev.), Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 11

gibi, mimarlıkta kullanılan birçok kavram kendi bilgi alanı dışında üretilmiş kavramlardır ve Tanyeli'nin deyişiyle "içerikleri altüst edilerek kolayca mimarlığa uyarlanırlar".⁵⁷ İşte bu altüst ediliş süreci ve diğer kavramlarla ilişkilendirme biçimlerinin inşa ettiği mimarlık bilgisinin temel kavramları, böylece teşekkül eder.

Önceki bölümde de değinildiği gibi fonksiyon kavramı, bilim içinde ele alınan, rasyonel⁵⁸ dünyaya ait bir kavramdır. Ancak basitçe, sadece matematik içinde tanımlandığı gibi; değişken sayıları girdi olarak kabul edip bunlardan bir çıktı sayısı oluşmasını sağlayan kurallar dizisi değildir. Bu nedenle mimarlık içinde, tek başına ele alınmasından çok, farklı kavramlarla beraber konuşulması gerekir, konuştuğumuz giysi o bedene uygun hale gelmeye yaklaşır. Bu kavramların her biri, fonksiyona bir şekilde köprülerle bağlanarak -bu köprüler Deleuze'ün söylediği gibi hareketli köprülerdir, statik değil dinamikler- ilişki içine girerler. Böylece fonksiyon, kavramsal bir ilişki içinde, dışarıda bırakılmış anlamları ile konuşulabilir hale gelir.

3.1 Özne-Nesne

*"Genç adamın tuvaldeki görüntüsü,
tuval durdukça gülümseyecek."
Gilles Deleuze – Felix Guattari
(Felsefe Nedir?, s.146)*

Mimarlık üzerine konuşurken de bir çok şey üzerine konuşulduğu gibi özne ve onun nesnesinden bahsedilir. Evvela bunun üzerinde durmak; bugün mimarlığı algılama biçimi üzerine düşünmek için iyi bir başlangıç sayılabilir. Tanyeli "*Söylem ve Kuram: Mimarlık Bilgi Alanının Sınırlarını Çizmek*" isimli metninde, bu bilgi alanının inşasının nasıl gerçekleştiğini anlatmak için öncelikle mimarlık düşüncesinin iki ana kategorisini ayırt ederek işe başlar:

⁵⁷ Uğur Tanyeli, "Söylem ve Kuram: Mimari Bilgi Alanlarının Sınırlarını Çizmek", Mimarlık Dergisi, 1999, sayı.289, s.38

⁵⁸ "Gevşek anlamda rasyonalite tümüyle tutarlılıkla ilgili bir şeydir: inanç sistemi içinde tutarlılık, arzular sistemi içinde tutarlılık, bir yanda inançlar ve arzular ile diğer yanda neden oldukları davranışlar arasında tutarlılık.(...) Rasyonalite faile ne yapması gerektiğini söyler; fail başka türlü davranıyorsa o zaman irrasyoneldir." Bkz. Jon Elster, Ekşi Üzümler: Rasyonalitenin Altüst Edilmesi Üzerine Çalışmalar, Barış Cezar (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2008, s. 13-14

“1.Mimarlığın özne olduğu düşünce.

2.Mimarlığı nesne olarak ele alan düşünce.”⁵⁹

Bu iki kategorinin ne anlama geldiğini irdelemeden önce, bu kategorizasyona dair bir kaç soru sormak anlamlı olabilir. (1) Mimarlığın özne olduğu düşüncede nesne kimdir/nedir? (2) Mimarlığı nesne olarak ele alan düşünceyi üreten özne kimdir/nedir? (3) Hem öznenin hem de nesnenin mimarlık olduğu ya da sürekli olarak kullanıcıyla yer değiştirdiği bir kategoriden söz edilemez mi? Çoğaltılması mümkün bu sorular akılda tutularak Tanyeli'nin bu iki kategoriye nasıl açıkladığına bakmakta yarar vardır:

“Mimarlığın özne olduğu düşünce, mimarlığın toplumsal bir faaliyetler dizisi olarak gerçekleşmesine ilişkin her şeyi içeriyor. Mimarlığı nesne olarak ele alan düşüncede ise amaç hangi biçimde olursa olsun mimarlığı “icra etmek” (ki bu icra salt düşünsel bir çalışmayla da olabilir) değil. Bu, mimarlığın her tür anlama etkinliğinin nesnesi kılınması anlamına geliyor.”⁶⁰

Mimarlığın özne olduğu, mimarlık bilgisinin varlık kazandığı ilk düşüncede Tanyeli; tüm bilgi türlerinin aynı kategoride ele alındığını ve burada mimarlık bilgisinin monolitik bir yapı özelliği göstermediğini söyler. Ancak, reel mimarlık bilgisi ve mimarlık kuramı olarak iki tür ayrımın varlık gösterdiğini ve mimarlık bilgisi-mimarlık kuramı ilişkisinin de bir özne-nesne ilişkisi olarak görülebileceği hususuna değinir.⁶¹ Yani, birincide özne olanın ikincide nesneye dönüştüğü bu durumda “kuramın pratiği belirlediği” klişesinin, bu nedenle mümkün olamayacağını, ancak “pratiği içeren çok geniş bir praksis bölgesini kısmen veya bütünüyle modelleştirmeye, çözümlenmeye, anlamaya” yaradığının şerhini düşer.⁶² Böylece başlangıçta net olarak ikiye ayırdığı mimarlık düşüncesinin aslında bu kadar net ayrımlara sahip

⁵⁹ Uğur Tanyeli, “Söylem ve Kuram: Mimari Bilgi Alanlarının Sınırlarını Çizmek”, Mimarlık Dergisi, 1999, sayı.289, s.38

⁶⁰ Uğur Tanyeli, a.g.m., s.38

⁶¹ Uğur Tanyeli, a.g.m., s.38

⁶² Uğur Tanyeli, a.g.m., s.38

olamayacağı ve ürettiği tüm icra biçimlerinin bir biri içine geçerek dönüştüğü gerçekliğini göstermiş olur.

Modern mimarlık kuramında özellikle de işlevsel düşüncenin hakim olduğu anlayışta varsayılan şey; insanın özne, ürettiği şeyin ise -mimarlık içinde mekan üretimi olarak düşünülebilir- nesne olarak kabul edildiğidir. Bu ilişkiyi mimarlık üzerine yazılmış “kullanıcı odaklı metinlerde”, insanın yaşamsal gerekliliğini en ince detayına kadar tarifleyen bazı anlatılarda okumak mümkündür. Bu metinlerde, tasarlanacak her nesnenin insan tarafından nasıl kullanılacağı tarif edilir. Hem “*yaşamın gerekleri insanların çoğu için aynıdır*”⁶³ diyen Walter Gropius için, hem de “*bütün insan gereksinimleri aynıdır*”⁶⁴ diyen Le Corbusier için; tasarlanan nesneyi kullanacak olan homojen, her şeyden yalıtık, her durumu aynı şekilde kavrayan ve tepki veren bir birey tahayyülü söz konusudur (tabii ki burada, kastedilen bireylerin kim olduğu sorusu akla gelir. Örneğin Gropius ve Corbusier kendilerini, genelledikleri bu insan gurubuna dahil ederler mi?). Bu söylemlerde her ne kadar özne-nesne ilişkisi bu şekilde gözükse de, metinlerin devamında zaten bireyin özne olarak ele alınmadığı rahatlıkla görülebilir. Söz gelimi Corbusier, insanları yadsıyıp eşya odası olarak tasarlanan ve topluma zarar veren konut planlarının eleştirisini yaparken de, aileye uygun tasarlanacak konutlar için kaleme aldığı “*Konut Kılavuzu*”nun acil olarak bastırılıp “annelere” dağıtılması gerektiğini vurgularken de öznesi kullanıcı değildir. Bu kılavuzun imlediği özne tasarlanan yapıların kendisidir. Yapıların içinde kullanılacak eşyalara uygun davranacak insanlar ise nesnelere. Yani metinlerde tariflenen bu aksi durumda, özne mimarlık/mekan, nesne ise insan/kullanıcı olarak görülür ve üzerine bir fikir/söylem/tartışma inşa edilir. Yani görünürde olan ile olması arzulan⁶⁵ şey birbirinin tersidir. Böylesi bir işlevsel düşüncenin sebep olduğu anlayışın temelinde; özne (nesne durumundan özne durumuna geçmiş olan mimarlık), eksiksiz bir nesne (özne olma durumundan nesne olma durumuna

⁶³ Alan Colquhuan, *Mimari Eleştiri Yazıları*, Ali Cengizkan (çev.), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, s.80

⁶⁴ Le Corbusier, *Bir Mimarlığa Doğru*, Serpil Merzi (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s.158

⁶⁵ Burada “olması arzulan”dan kasıt Le Corbusier’in kurduğu söylem çerçevesinde bir ütopyadır. Kendi mimarlık ideolojisini bu ütopyayla gerçekleştireceğini varsayar.

getirilmiş olan kullanıcı) tasarlayabileceğini var sayar. Böylece mimarlık, nesne olmaktan çıkıp özne olma durumuna getirilir. Burada gözden kaçırılmaması gereken bir diğer husus ise, işlevsel düşüncenin aktör öznesi olan mimarın⁶⁶ aslında mekan değil bir kullanıcı tasarladığıdır. Böylece hem mekanın hem de kullanıcının özne-nesne ilişkisini ortadan kaldırır. Özne mimar, nesne-kullanıcı ve nesne-mekanı üretmiş olur. Bu durumda fonksiyon, tehlikeli bir aygıta dönüşerek, özne olma durumunu kullanıcının elinden alan, mekanın kullanıcı üzerinde tahakküm kurmasını sağlayan bir dispozitife⁶⁷ dönüşür. Mimar da bu dispozitifler sayesinde güç ilişkileri ağının bir parçası haline gelerek “iktidar”⁶⁸ olur. Unutulmaması gereken şey, her özne-nesne ilişkisinin bir iktidar tariflediğidir. Buradan hareketle, olması gerektiği düşünülen şeyin illa ki; bu ilişki içinde insanın özne, tasarlanan şeyin nesne olması değildir. Çünkü bunu iddia etmek de yeni bir tahakküm kurar. Burada eleştirilen şey; özne-nesne konumlandırmasından çok, total/homojen bir özne ve ona göre konumlanan total/homojen bir nesne kurgusudur. Bu nedenle saf bir tahayyülün peşinde koşup kesin yargılarla konuşmak yerine bulanık bir suyu oluşturmak ve içindekilerin çökmesi veya çözünmesine imkan vermemek için saflığına sürekli olarak müdahale etmek gerekir.

3.2 Nedensellik

İşlev konusunun farklı kavramlarla yan yana getirilerek tartışılması bir tesadüf değildir. İşlevi, basitçe mekan organizasyonu için gerekli programın yapılarak mekanların bir çözüme kavuşturulması olarak okumak, onu anlamamıza yetmez. Bu nedenle siyasal süreçler içinde nasıl var olduğu ve bu çerçevede nasıl tartışıldığına değinmek gerekir.

⁶⁶ Burada bahsedilen aktör mimar kendini, bir üst irade olarak konumlandırır.

⁶⁷ “Dispozitif, bir gerçeği teşkil eden öğeleri başka öğelerle ilişkilendirme becerisidir, öyle ki zararlı olan öğeler dengelensin, sınırlansın, telafi edilsin ve nihayet önlenmeye gerek kalmadan etkisiz kılınsınlar.” Bkz. Zeynep Gambetti, “Foucault’dan Agamben’e Olağanüstü Halin Sıradanlığına Dair Bir Yanıt Denemesi”, *Michel Foucault, Cogito*, Sayı:70-71, Yaz 2012, s.29

⁶⁸ Bu kavram Deneyim-Tasarım bölümünde daha detaylı anlatılmıştır.

Fonksiyon kavramı, mimarlık içinde ilk olarak 18. yüzyılda⁶⁹ Carlo Lodoli tarafından kullanılmıştır.⁷⁰ Fakat bu durum, kavramın o yüzyılda mimarlık içinde yaygın olarak kullanıldığı anlamına gelmez. 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise mimarlık metinlerinde sık sık yer aldığı görülür. Öyle ki bu dönemde kritik tartışmalar yapılmış ve kavram, mimarlık tarihi içinde hatırı sayılır bir yer edinmiştir.⁷¹ Bu kavramın alışlageldik bir sözcük haline gelinceye kadarki süreçte, “mimarlık dışında” nelerin konuşulduğuna bakmak anlamlı olabilir.

18. ve 19. yüzyılın önemli meselelerinden biri determinizmdir.⁷² Kavram farklı tarihsel referanslara dayandırılarak, Laplace (1749-1827), Hamilton (1788-1856), Bernard (1813-1878), Renouvier (1815-1903), Reymond (1831-1889), Cessier (1874-1945) v.d. tarafından bir çok farklı anlamları ortaya konarak tartışılmıştır.⁷³ Çok genel anlamda bir tanımının yapılması gerekirse; determinizm Bernard’a göre, “*bir şeyin başka bir şeye sebep olma yeteneği*”dir.⁷⁴ Yani nedensel zorunluluklarla kendini ilişkilendirir.⁷⁵ Evrenin bir düzen oluşturması, bu zorunluluk işleyişi içinde mümkün olur. Mekanist olarak adlandırılan deterministlerden biri olan Laplace, determinizmi makina gibi çalışan evren modeliyle tanımlar. “*Makine İnsan*” kitabını yazan Lamettrie de yalnızca evrenin değil insanın da mekanik yasalara bağlı bir canlı

⁶⁹ Mimarlık için 18. Yüzyıl önemli bir dönüm noktasıdır. 18. ve 19. yüzyılda bir çok buluşun olması, endüstri devrimi, modernleşme ile evin bir sistem içinde işe yaraması (fayda kavramı) gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştır. Modernist dönemde makina kavramı bu nedenle önemli bir yer tutar.

⁷⁰ Lodoli'nin fonksiyon kavramını kullandığı sözü şöyledir: “*Unite building with reason and let function be the representation.*” Lodoli ile ilgili daha geniş anlatım, bu bölüm’ünde yer alan “Disiplin Toplumu” başlıklı metnin içinde yer almaktadır.

⁷¹ Louis Sullivan, mimarlık dünyası içinde bir çok tartışmaya neden olan o meşhur sözünü “Biçim İşlevi İzler (FFF)” 19. yy’ın sonlarında söyler.

⁷² “Determinizm: Evrende olup biten her şeyin bir nedensellik bağlantısı içinde gerçekleştiğini, fiziksel evrendeki ve dolayısıyla da insanın tarihindeki tüm olgu ve olayların mutlak olarak nedenlerine bağlı olduğunu ve nedenleri tarafından koşullandığını savunan anlayış. Evrendeki her sonucun bir nedeni ya da nedenleri bulunduğu görüşü; doğanın nedensel yasalara tabi olduğu ve evrende hiç bir şeyin nedensiz olmadığı düşüncesi.” (Devamı için bkz. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s. 269)

⁷³ Determinizm’in farklı tanımları için bkz. Ian Hacking, *Şansın Terbiye Edilişi*, Mehmet Morali (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2005, s. 198-210

⁷⁴ Ian Hacking, a.g.e. s.208

⁷⁵ Ian Hacking, a.g.e. s.204

olduğunu söyleyerek bu görüşe destek verir.⁷⁶ Bu düşüncenin temelinde insan, makina gibi işleyen bir evren sisteminin içinde kurallara uymak zorunda olan bir varlıktır.

Pozitivist düşüncenin,⁷⁷ bilimi rasyonel bir çerçeveye oturtma çabasının, mimarlıkta tasarımın nedensel süreçlere dayandırılmasına kaynaklık ettiği söylenebilir. İşlevselci tasarım anlayışının pozitivist düşünceyle ilişki kurarak kendini bilimsel olarak tarifleme denemeleri de bu bağlamda okunabilir. Le Corbusier; modernist mimarlığın önemli isimlerinden bir olarak, mimarlığın nicelikleri yönettiğini ve bu niceliklerin çalışmaya temel olacak denklemlere girip dizemler yarattığını söyler.⁷⁸ Bu gerekçelerle yapıyı oranlar, modüller ve diziler şeklinde tasarlar. Fark edileceği üzere Corbusier mimarlığı matematik dilinden tanımlar. Ruhun saf yaratısının ancak bu matematikle mümkün olacağı inancını taşır. Çünkü matematik; düzeni, hesaplanabilirliği ve “kanıtlanmış gerçeği” ifade eder. Matematikte tesadüflere yer yoktur. Asal geometrik formların kusursuzluğuna inancı, Corbusier’nin mimarlık anlayışını oluşturan ve adeta mottosu haline gelen en temel söylemlerinden biridir. Sürekli olarak eleştirdiği “eski” mimarlık yerine artık “yeni” bir mimarlık anlayışına varılması gerektiğini savunur. Corbusier’nin “yeni” mimarlık anlayışında süslemeler, girinti-çıkıntı, duvarda asılı yığınla nesne yoktur. Kısacası ne insanın kullanımı için ne de ruhsal olarak bunların gerekli olmadığına inanır. Çünkü nedensel işleyişe sahip bir yapı ona göre “kendini ifade eden, kararlı” bir yapıdır. Kullanıcının bu işleyişin dışına çıkmaması gerektiğini/çıkamayacağını vaz’ eder.

Corbusier için “makina” metaforunun oldukça önemli olduğu söylenebilir. Çünkü kendi mimarlık anlayışı içinde makina, bir çok karmaşık matematiksel hesaplarla bir mühendis tarafından tasarlanmış, ve en önemlisi gelişmenin sembolü olan “kusursuz” bir üretim anlamına gelir. En somut anlamıyla da; bir güç kaynağına ihtiyaç duyan, mekanik aksama sahip ve tasarlandığı işe göre hazırlanan kullanım

⁷⁶ Ian Hacking, a.g.e. s.204

⁷⁷ Pozitivizm: “Genel olarak modern bilimi temel alan, ona uygun düşen ve batıl inançları, metafizik ve dini, insanlığın ilerlemesine engelleyen bilim öncesi düşünce tarzları olarak gören dünya görüşü.”(Devamı için bkz. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s. 849)

⁷⁸ Le Corbusier, *Bir Mimarlığa Doğru*, Serpil Merzi (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s.181

kılavuzunun belirlediği koşullar çerçevesinde çalışan bir alettir. Makinanın kullanım amacının dışına çıkmak beklenmedik sonuçlar doğurur. Bu nedenle makina demokratik olmayan bir aygıttır. Kendi kullanım biçimini mutlak surette kullanıcıya dayatır. İşlev kavramının, mimarlığın temel kavramı olarak görülmesinin ardında da her yapının işlevsel olması yani bir kullanım amacı olması yatar. Bu sebeple nedensellik⁷⁹, işlev konuşulduğunda önemli bir rol oynar. Söz gelimi bir konut; banyo yapmak için bir banyo mekanı, yemek pişirmek için bir mutfak ya da uyumak için bir yatma mekanı düşünülerek tasarlanır. Bu mekanların tümünün nedenselliği, gerçekleştirilecek eylemler içindir; yani *“saatin mekanizması, akreple yelkovanın hareketlerini doğurur”*.⁸⁰ Daha açık bir ifade ile söylemek gerekirse; banyo mekanı, banyo yapma eylemini doğurur. Bu söylem, insanların daha önce yıkanmadığı⁸¹ anlamına gelmediği gibi, banyo yapma eyleminin daha önce var olduğu anlamına da gelmediği ile ilgilidir. Burada gözden kaçırılmaması gereken husus; banyo mekânının, banyo yapma eylemini doğurduğu yani yeni bir kültür ürettiğidir. Artık farklı ritüellerle ve bambaşka biçimlerde, üstelik farklı bir isimlendirme ile yeni bir eylemin gerçekleştirildiğinin altını çizmek gerekir.

*“Koltuk oturmak için bir makinedir, ibrik yıkanmak için bir makinedir, vb. Modern yaşantımız, ıhlamur ve papatya çayı saati dışında eylemlerimizin tümü için kendi nesnelere yarattı: giysisini, dolma kalemini, açılmasına gerek olmayan kurşun kalemini, yazı makinesini, telefonunu...”*⁸²

Corbusier bu sözlerle, insanları kendi belirlediği kuralların dışına çıkmaması için uyarıda bulunur. Söz gelimi, oturmak için yapılan sandalyeleri temel aksiyomlardan biri olarak görür ve nasıl kullanılacağını şu sözlerle tarifler: *“...kitap okurken*

⁷⁹ *“Nedensellik: Zaman dizisi içinde biri olmadan diğerinin de ortaya çıkmayacağı iki olay, fenomen, ya da süreç arasındaki ilişki.”* (Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2002, s. 741)

⁸⁰ Ian Hacking, *“Şansın Terbiye Edilmesi”*, Mehmet Morali (çev.), Metis Yayınları, 2005, İstanbul, s.201

⁸¹ Buradaki örnekte, insanların yıkanma eylemini gerçekleştirmedeki nedeninin temizlenme eylemine bağlanmaması gerektiğini hatırlatmakta yarar vardır. Üstelik bu eylem insanlık tarihi kadar da eski değildir. Bir çok kültürde yıkanma eyleminin olmadığını ya da temizlenmek için suyun kullanılmadığı bilinmektedir.

⁸² Le Corbusier, *Bir Mimarlığa Doğru*, Serpil Merzi (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s.124

*kullanılan hareketli bir tablası, kahve fincanı koymak için bir tablası ve ayak uzatmak için bir uzantısı olan, arkalıği bir kol yardımıyla yatırılarak, yemek sonrası uykusundan çalışmaya kadar her türlü duruş için sağlığa uygun, rahat ve doğru, en yetkin biçimleri alan, eğimi ayarlanabilir sandalyeler...*⁸³ Burada dikkat çeken husus, Corbusier'nin kendi günlük rutinini anlattığı hissi veren sandalye kullanma biçimidir. İlk bakışta, sandalye için mümkün olabilecek geniş bir kullanım tariflediği düşünülebilir. Fakat bu tanımlamada "oturmak için bir makina" olan sandalyenin belirlenen haller dışında kullanılması (söz gelimi raftan bir şey almak için üzerine çıkılması), yani kullanım kılavuzunun dışına çıkılması söz konusu değildir. Bu anlatıdan iki ayrı çıkarsama yapılabilir: (1) Bahsedilen bu oturma biçiminin bir sandalye tariflediği⁸⁴ (2) sandalye olarak tanımlanan bu nesnenin bir oturma biçimi icat ettiği. Corbusier, tasarımlarının kullanım biçimlerini detaylı bir şekilde betimlemekten kaçınmaz. Kendi anlatısında da görülebileceği gibi, "rahat ve doğru, en yetkin biçimleri alan" bu sandalye ile bahsedilen oturma hallerinin mümkün olduğu inancını taşır. Yazdığı kullanım kılavuzu, sandalyeyi makinaya dönüştürerek bir iktidar dispozitifi üretir. Dolayısıyla sandalyeyi tanımlamaktan çok insanın oturma biçimini tariflemeyi seçer. Sürekli olarak nesnelere kullanıcı arasına bir bariyer çizer. Aynı şekilde pencereyi, duvara asılan tabloyu, elektriği, dolabı ve diğerlerini bu şekilde betimler. Corbusier; nasıl ki koltuğun oturmak, ibriğin yıkanmak için bir makine olduğunu söylüyorsa, konutun da içinde yaşamak için bir makina olduğunu düşünür.⁸⁵ Dolayısıyla yaşam için üretilen "makina"ların bir de kullanım kılavuzunun olması gerektiği inancını taşır; "Konut Kılavuzu" ismini verdiği bu kılavuzun ivedilikle annelere dağıtılması çağrısında bulunur. Hatırlanacağı gibi Corbusier için "tüm insanlar aynı organizmaya ve aynı işleve sahiptir". İnsanların nerede giyinip-soyunacağından, hangi şeyin duvara asılması ya da çekmecede saklanması gerektiğine kadar, kısacası ev içindeki her şeyin işleyişini ve insanların burada nasıl yaşayacağını anlatan detaylı bir reçete önerir.⁸⁶ Bir mimarın, sadece tasarladıklarıyla

⁸³ Le Corbusier, a.g.e., s.142

⁸⁴ İlk durum, bu tartışma içinde önemli bir yer tutmaz. Söz gelimi, yere oturma ya da duvara dayanma bir sandalye tariflemeyi ancak hala kitap okunabilecek ya da kahve içilebilecek eylemleri içerir.

⁸⁵ Le Corbusier, a.g.e, s.124

⁸⁶ Le Corbusier'in kaleme aldığı KONUT KILAVUZU için bkz. EK-A.

sınırlı kalmayıp bunun dışında da insanlara nasıl davranmaları gerektiği veyahut neler yapacakları konusunda bir şeyler söylüyor olması ve dahi kaleme alması oldukça ciddi bir tartışma alanı açar. Kılavuz incelendiğinde görülecektir ki, Corbusier'in bu dönemde ulaşmaya çalıştığı şey sadece "yeni" mimarlık değildir. Bu mimarlığın içinde yaşayacak "yeni" bir insan tipi de üretmektir. Buradan hareketle; mimarlığın, bireyi oluşturacağı hatta daha ileriye giderek, bütün hayatını düzenleyeceği düşüncesi olduğu anlaşılır. Bu tanımlanmış "yeni" birey ve ona sunulan mimarlık, "yeni" bir toplumsallığın üretilmesine hizmet eder.

Deterministik bir ilişki içinde yapı düşünüldüğünde; yapının her elemanı, gerçekleşecek her eylem, zincirleme olarak bir nedenselliğin(causality) nedensellikleridir. Yani yapı öncelikle küçük parçalara/birimlere bölünür ve ardından ortaya çıkacak nedensellikler için bir daha ve bir daha bölünür. Bu durum abartılarak hem yapıyı moleküler hale getirene kadar hem de insan davranışlarını bedendeki sistemlerin en küçüğüne indirgeyene kadar gidebilir. Ancak bu, nedenselliğin gideceği son nokta değildir. Hem yapının, hem insanın en küçük yapı taşı, bir başka sistemin içinde olduğu ve bu sistem içinde de bir nedeni olduğu noktasına ulaşılır. Bu durum artık metafizik içinde farklı nedenselliklerle sorgulanabilir. Aynı şekilde; psikolojik, biyolojik ve toplumsal gerekliliklerin tarif ettiği davranış biçimlerinden yola çıkarak yapılan tasarımın, bu gereklilikleri önceleyen başka gerekliliklere dayanması, ilksel bir nedenin sorgulanması noktasına götürür. Fiziksel bir gerçekliği, bir metafizik gerçekliğe götüren bu durumda, fark edileceği üzere her şey çizgisel bir nedensellik⁸⁷ üzerinden tarif edilir. Sistemlerin karmaşıklığı ve ağısı yapısı ise göz ardı edilir.

Peki nedensiz(arbitrary) tasarlama nedeniyle tasarım yapmak mümkün mü? Önceki durumun negatifi gibi görünen "nedensiz tasarlamak" gerçekleştirilebilir mi? Bu soru sorulurken; nedensizlik kavramı, nedenselliğin karşıtı olarak düşünülmemelidir. Ayrıca nedensizlik; tahakküm kurucu bir dispozitif olan nedenselliği, ortadan

⁸⁷ Stephen Kern'in "çizgisel olmayan nedensellik" kavramından üretilmiştir. Çok genel anlamda çizgisel olmayan nedensellik, rastlantı ya da bireysel seçimlerin muazzam sonuçlar doğurduğuyla ilgilidir. (Daha detaylı bilgi için bkz. Stephan Kern, *Nedenselliğin Kültürel Tarihi: Bilim, Cinayet Romanları ve Düşünce Sistemleri*, Emine Ayhan (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2008, s. 418-419)

kaldırarak anahtar sözcük olarak da okunmamalıdır. Zira aynı tahakküm kurucu dispozitif, nedensizlikle de üretilebilir. Çünkü nedensizlik(arbitrary); keyfilik, rastlantısal, gelişigüzel, despotik, başkalarını dikkate almayan, tek taraflı ve gaddar gibi manaları kaşılar. Stephan Kern *“Bilim, Cinayet Romanları ve Düşünce Sistemleri”* üzerine yazdığı *“Nedenselliğin Kültürel Tarihi”* kitabında André Gide’in roman kahramanı Lafcadio’nun, nedensiz öldürme nedeniyle cinayet işlediğinden söz eder.⁸⁸ Gide, aslında nedensiz sonuçların mümkün olmayacağını ancak Lafcadio üzerinden insan davranışlarının kestirilemez doğasını anlatmaya çalışarak, Kern’in deyişiyle *“nedensel temellere meydan okumuştur”*.⁸⁹ Roman yazımında 19. yüzyılda fark edilen şeyin; yani insanın kestirilemez bir doğasının olduğu gerçekliğini⁹⁰ bugün mimarlık içinde dile getirmek hala tartışma yaratabilir. Çünkü söz konusu mimarlık olunca; keyfiyet, rastlantı, şans gibi kavramlar görmezden gelinir. Tasarım yapılırken, mümkün olabilecek bu durumlar dışarıda bırakılır; yalnızca bazı haller gözetilerek kararlar alınır. Yani öncesinden durum tercihi üzerine düşünülür ve planlama bu öngörü üzerine kurulur. Bazı anlar için gerçekleşme vaadinde bulunan bu anlayışa göre, hiç bir şey olumsal değildir. Çünkü olumsallık⁹¹ her şeyin farklı vuku bulabileceğini söyler. Bu, tasarım pratikleri ile çelişen belki de taban tabana zıt olan bir durumdur. Mimarlık belki de kendi alanını korumak için olumsallığa sırtını döner, yok sayar. Olumsallığın kabulü, mimarlık için iktidar kaybı anlamına gelir. Çünkü; *“bir doğa yasası tarafından gerektirilmeyen”*⁹² durumları niteleyen olumsallık, *“doğa kuralı yani norm üzerine söylem üreten”*⁹³ disiplinin altını oyar. Bu, bir “disiplin”

⁸⁸ Stephan Kern, a.g.e., s. 14

⁸⁹ Stephan Kern, a.g.e., s. 15

⁹⁰ Gerçeklik: “Adorno’nun görüşüne göre gerçeklik, özdeş değildir: gerçeklik, sadece mevcut olan değildir, tam olarak kendisiyle çakışmaz; fakat sürekli olarak başka bir şeye, kendisinden daha fazla olan bir şeye gönderme yapar:(...)” bkz. Hilde Heynen, *Mimarlık ve Modernite: Bir Eleştiri*, Nalan Bahçekapılı-Rahim Öğdül (çev.), Versus Yayınları, İstanbul, 2011, s.242

⁹¹ Olumsallık (İng. Contingency): “Ortaya çıkabilen, fakat ortaya çıkışı kesin ve zorunlu olmayan, gerçekte varolmayabilen ya da olduğundan başka türlü olabilen, bir doğa yasası tarafından gerektirilmeyen, varoluşu başka bir şeye bağlı olan şeyin özelliği olarak olumsallık, bir olay ya da olgunun, kendileri de zorunlu olmayan başka olgulara zamansal ya da nedensel olarak bağımlı olması durumunu tanımlar” (Kavramın metafizik, mantık, epistemoloji, teoloji içinde ele alınışı ve daha geniş tanımı için bkz. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2012, s.771)

⁹² Ahmet Cevizci, a.g.e, s.771

⁹³ Judith Revel, *Foucault Sözlüğü*, Veli Urhan (çev.), Say Yayınları, İstanbul, 2012, s.58

olarak tanımlanan mimarlık içinde, hem tasarımcının iktidarını kaybetmesidir hem de tasarlanan şeyin buyurganlığını sorgulamaya açar. Unutmamak gerekir ki tasarım sürecinde; hem aktörlerin, hem mimarlık nesnesinin, hem de temsil araçlarının kendi olumsuzlukları vardır. Üstelik bu durum, içinde hiç bir zorunluluk barındırmamakla birlikte, birbirinden bağımsız olumsuzluklara da sahip değildir. Karatani; olumsuzluğun, mimarın öteki ile kurulan ilişkiden bağımsız bir tasarım belirleyememesini ve bütün mimarların bu ötekiyle yüzleşmesini böylece sağladığını söyler.⁹⁴ Tüm bunlarla birlikte tasarım, nedensellik-olumsallık gerilimine hapsedilmeden devamlı surette konuşulabilir verimli bir alan olarak çoğalabilmelidir.

3.3 Disiplin Toplumu

Foucault, 20. yüzyılın başlarında doruk noktasına erişmiş olan disiplin toplumlarının tarihini 18. ve 19. yüzyıl olarak saptamıştır.⁹⁵ 18. yüzyılın bir eşik olarak görülmesinin başlıca nedeni, bedenlerin azap çektirilerek cezalandırılma biçimlerinin farklı kurumlarla değişmesi ile ilişkilendirilebilir. Foucault, azap çektirmenin ortadan kalkmasıyla seyirlik unsurun silindiğini ancak aynı zamanda bedenin tutuklanması anlamına geldiğini söyler.⁹⁶ Bu yeni sisteme göre beden-ceza ilişkisi azap çektirilmeye yönelik olandan farklıdır. Beden burada araç veya aracı durumuna gelir. Ya kapatılarak ya da çalıştırılarak bedene müdahalede bulunulur. Böylece birey özgürlükten mahrum bırakılarak zorunluluklar ve yasaklar sisteminin içine alınmış olur.⁹⁷ Bedenler bu kuşatılma hali ile bir iktidar alanından diğerine devredilir. Ailede başlayan kuşatma mekanı, okul, kışla, hastane, fabrika, tımarhane ya da hapisane olarak süre gider. Bunların her biri denetim alanlarıdır. Böylelikle “iktidar” tarafından bedenler disipline edilerek itaate zorlanırlar.⁹⁸ Burada sözü edilen iktidar kavramı; Foucault'nun kendi tanımında söylediği gibi kuvvetler ilişkisi olduğu ve her

⁹⁴ Kojin Karatani, *Metafor Olarak Mimari*, Barış Yıldırım(çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s.41

⁹⁵ Gilles Deleuze, *Müzakereler*, İnci Uysal (çev.), Norgunk Yayınları, İstanbul, 2006, s. 198

⁹⁶ Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, Mehmet Ali Kılıçbay (çev.), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000, s. 42

⁹⁷ Michel Foucault, a.g.e., s. 44

⁹⁸ Michel Foucault, a.g.e., s. 63

kuvvetler ilişkisinin de bir “iktidar ilişkisi” tariflediğidir.⁹⁹ Deleuze buna ek olarak kuvvetin de tarifini yaparak iktidarla nasıl ilişkilendiğinin altını çizer: “...kuvvet asla tekil değildir ve özünde başka kuvvetlerle ilişki içerisinde bulunur; öyle ki her kuvvet zaten ilişki, yani iktidardır: Kuvvetin kuvvetten başka özne veya nesnesi yoktur.”¹⁰⁰

18. yüzyıl sonu itibari ile (20. yüzyılın ortalarına kadar) mimarlık üretimlerinin neredeyse hepsinin bu disiplin alanı içinden konuştuğunu görürüz. Bunun için, mimarlığın bu yüzyıl itibari ile hangi kuvvetlerle ilişkilendiğinin izini sürmek gerekir. Kabaca 18. yüzyıla başladığı varsayılan modern mimarlık dünyasının, premodern dünyadan ayrıldığı en önemli hususlardan biri, mimarlığın söylemler üreterek kendi reel mimarlık bilgisini yeniden kurumsallaştırdığı ve yazılı bilgiye çevirme mücadelesi verdiği¹⁰¹ Tanyeli bu kurumsallaşmayı anlatırken olt aicher’den¹⁰² alıntıyla örneklediği; Galiei ve Descartes’ın bir kurum olarak gerçeğe karşıt bir ilke olarak gerçeği nasıl tesis ettiklerini hatırlatır. Böylece gerçeğin toplumsal bir kabuller sistemi olarak kurumsallaştığı premodern dünyadan, onlar ve birçoklarının etkinlikleriyle; soyut, rasyonel ve hatta sayısal ilkeler içinde tanımlandığı modern dünyaya doğru evrimi¹⁰³ gerçekleşmiş olur.

Modern kavramları mimarlık kuramı bağlamında ilk konuşanlardan biri Venedikli keşiş ve matematikçi olan Carlo Lodoli’dır. Lodoli¹⁰⁴ fonksiyon kavramını, matematikten ödünç alarak Barok ve Rokoko stil tartışmalarının hakim olduğu bir

⁹⁹ Gilles Deleuze, *Foucault*, Burcu Yıldırım - Emre Koyuncu (çev.), Norgunk Yayınları, İstanbul, 2013, s.89

¹⁰⁰ Gilles Deleuze, a.g.e., s.89

¹⁰¹ Uğur Tanyeli, “Söylem ve Kuram: Mimari Bilgi Alanlarının Sınırlarını Çizmek”, *Mimarlık Dergisi*, 1999, sayı.289, s.38

¹⁰² Uğur Tanyeli metninde olt aicher’in kendi ismi dahil metinlerinde büyük harf kullanmadığının hatırlatmasını yapar. Bu metinde de olt aicher’in felsefi yaklaşımı dikkate alınarak ismi küçük harflerle yazılmıştır.

¹⁰³ Uğur Tanyeli, a.g.e., s.38

¹⁰⁴ Lodoli’nin günümüze ulaşan hiç bir yazılı metni yoktur. Bu konuda farklı görüşler vardır. İlki Lodoli’nin fikirlerini hiç kayıt altına almadığı, yazmadığıdır. İkinci görüş ise Lodoli’nin yazılı metninin ve tasarımlarının kazara kaybolduğu ile ilgilidir. Mimarlık teorisi alanında önemli bir yer edilmiş ve bir çok tartışmaya kaynak sağlamış Lodoli’nin fikirleri ise onu tanıyan Francesco Algorotti ve Andrea Memmo üzerinden günümüze ulaşmıştır. Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Edward Robert De Zurco, *Origins of Functionalist Theory*, Columbia University Press, New York, 1957, s. 177-178

dönemde ilk kez mimarlık içinde kullanılır.¹⁰⁵ Modern işlevselciliğin çizgisel anlatısı içinde Lodoli, başlangıç noktası olarak görülür. Öyle ki, modern mimarlık tarihi kitaplarının dipnotlarında sıkça referans olarak gösterilmiştir. Ayrıca 18. yüzyıl boyunca İtalya’da güçlü bir fonksiyonalist pozisyon edinmiş,¹⁰⁶ Venedik Neoklasik geleneğe etki etmiş ve erken fonksiyonalizmin peygamberi olarak görülmüştür.¹⁰⁷ Bu yüzyılın sonunda ise mimarlık, artık rasyonel dünyanın içinden konuşan bir bilgi alanı oluşturmaya başlamıştır. Sanayi devriminin de yaşandığı bu çağın önemli bir diğer devrimi ise Thomas Khun’un işaret ettiği bilimsel devrimdir. Her şeyin ölçülebildiği ve üretilebildiği bu dönemde, hızla artan nüfusun denetim altına alınması Foucault’nun biyo-politika kavramında anlattığı haliyle mümkündür. Biyolojik birer varlık olan bireylerin iktidar tarafından hem bedenlerinin hem de içinde buldukları yaşamsal koşulların yönetilmesiyle bir disiplin alanı oluşturulur. Bu minvalden bakıldığında mimarlık da, Foucault’nun tanımladığı “iktidar” kavramı içinde kendini mikro-iktidar alanı olarak var eder. Tasarlanan her mekanın işlevinin olması, mekanın örgütlenerek disipline edildiği anlamına gelir. Böylelikle ilişkilerin üretim süreci içinde fonksiyon, disiplin üretim makinası olarak yer alır.

İşlevsel tasarımda, bedenin, önceden belirlenen kurallar çerçevesinde yaşayacağı tahayyülü ile mimar tasarımını yapar. Burada yaşamaktan kasıt; kişinin zamanını geçireceği yapıdaki, gündelik hayat pratiklerinin tümünü içerir. Mimar da bunun üzerinden varsayımlarda bulunarak ve insanı/kullanıcıyı gövdeye indirgeyerek bir işlev kurgular. Sahip olduğu bütün elbiselerden yalnızca biri giydirilir. Çünkü bu sistemde aynı anda hepsinin giyilebilmesine olanak yoktur. Tüm zamanlarda kullanılabilir, hiç eskimeyeceği ya da kirlenmeyeceği varsayılan tek bir elbise dikilir. Tasarım süreciyle ilgili olan tüm bu anlatılar fonksiyonun kullanıcıyı biyo-politik bir nesne olarak gördüğünü ve bu sayede mimarlığın iktidar alanı içinde

¹⁰⁵ Andrian Forty, *Words and Buildings A Vocabulary of Modern Architecture*, Thames&Hudson, London, 2000, s.174

¹⁰⁶ Edward Robert De Zurco, *Origins of Functionalist Theory*, Columbia University Press, New York, 1957, s. 177

¹⁰⁷ Marc J Neveu, *Architectural Lessons of Carlo Lodoli (1690-1761): Indole of Material and of Self*, School of Architecture McGill University, Doctor of Philosophy, Montréal, 2005, s. i

mikro-iktidar alanlarından birini ürettiğini gösterir.

Le Corbusier'nin mimarlık üretimlerinin neredeyse tamamı biyo-politika üzerinden okunabilir. Bedenlerin, nüfusların ve bu bağlamda fiziksel ve sosyal çevrenin, kısacası kentlerin denetimi üzerinden bir iktidar söylemi kurar. Bunu yaparken bir sistem kurgular ve bunun için bir beden "yaratır". İnsanların tümünün aynı organizmaya, aynı işleve sahip olduğu, bu nedenle de gereksinimlerinin de aynı olacağını savunur. Bu sebeptendir ki, onun mimarlık düşüncesinde önemli olan standartların saptanması; akla en yatkın, en kullanışlı, en verimli olanın, işleve uygun ve bir çok açıdan en az iş gerektiren tipin çıkarılmasıdır.¹⁰⁸ Hem Corbusier'nin; evrensel bir ölçüm prensibi için "yarattığı" Modülör bedeni, hem de Neufert'in metrik standartlar için kullandığı bedenlerin üretimleri bu söylem içinde ele alınabilir. İnsan bedeni üzerinden evrensel bir tasarımın ve standardizasyonun mümkün olduğu fikri inşa edilerek "yaratım" süreci oluşturulur. Sadece belli bir kesime değil tüm insanlar için bunun gerekli olduğunu Corbusier şu sözleriyle vurgular:

"Sıradan insan için, herkes için konut araştırması yapmak demek, insana özgü temel ilkeleri, işleve yönelik tipi, duyarlı tipi yeniden bulmak demektir. İşte işin en önemli noktası ve tümü budur!"¹⁰⁹

Corbusier "*Mimarlıkta ve Mekanikte Evrensel Olarak Uygulanabilir, İnsan Ölçeğinde Bir Armonik Ölçü Üzerine Deneme*" ismini verdiği "*Modülör*" kitabının ilk cildinde düşüncesini net bir şekilde, daha en başından ifade eder.¹¹⁰ Mimarlığın da tıpkı müzik gibi ölçülebilir bir kodlama sisteminin olabileceği inancıyla, "*evrensel ölçü*

¹⁰⁸ Le Corbusier, *Bir Mimarlığa Doğru*, Serpil Merzi (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s.158

¹⁰⁹ Le Corbusier, a.g.e., s.20

¹¹⁰ Le Corbusier, *Modülör: Mimarlıkta ve Mekanikte Evrensel Olarak Uygulanabilir, İnsan Ölçeğinde Bir Armonik Ölçü Üzerine Deneme*, Aziz Ufuk Kılıç (çev.), Yem Yayınları, İstanbul, 2014

aleti” üzerine detaylı bir araştırmaya girişir. Corbusier’nin tabir-i caizse mehdi¹¹¹ vazifesini üslendiği bu görev, panoptik bakıştan kaynaklanmaktadır. Adeta tanrısal bir görevlendirme ile yeryüzüne gönderilmiş, nihayi olarak da, sonsuz sayıda değer içinden seçtiği ölçülerle¹¹² “kutsal araç” olan *Modulor* ile bütün insanlığı kurtarma görevini üstlenmiştir. Bu aracın tek işlevi tasarlama işini kolaylaştırmak değildir. Corbusier’nin bütün ömrünü vakfettiği ve bir keşif olarak nitelendirdiği bu evrensel ölçü aleti, “yaratım” işi ile ilgilenen herkes için bir normlaştırma/standartlaştırma aparatıdır. Ancak burada standardı oluşturulan şey yalnızca mekansal öğeler değildir. Standart bedenler için üretilen bu mekanlar, standart gerekliliklerle donatılır. Böylece, bir disiplin aracı olan “*Modulor Kafesi*” içine hapsedilen gerçek bedenler standardize edilir. Corbusier’nin filantropik kaygılarla bütün insanlık adına ve tüm zamanlar için keşfettiği bu araç bedenlere hükmederek vücut bulur. Yani gündelik yaşamı disipline etme arzusu taşıyan mimarlık üretimi; toplumu yönetme araçlarından birine dönüşür. Bedenler üzerine uygulanan bu disiplin teknikleri Foucault’ya göre belli bir standartlaşma etkisi doğurarak normlara uygun davranan bireyler oluşturur.¹¹³ Bu nedenle siyasal denebilecek ve bugün kendini bir gereklilik olarak var eden disiplinler tasarlama pratiği, böylece bir norm tanımlamaya başlar. Bu normların içselleştirilmesi Bentham’ın tasarladığı hapisane modelinde olduğu gibidir. Yani mahkumlar gözetlendiklerini varsayıp, içselleştirdikleri disiplini sürdürerek kendileri üzerinde bir iktidar kurarlar. Burada artık disiplinden söz etmek mümkün değildir. Çünkü disiplin aşılarak ve başka kavramlarla (normlaşma, gereklilik, yabancılaşma, içkinlik...) ifade edilerek içselleştirilir. Bugün olan şey, en

¹¹¹ Mehdi benzetmesi Corbusier’nin sadece kutsal aracı *Modulor* ile bütün insanlığı kurtarma isteğini nitelememektedir. “*Bir Mimarlığa Doğru*” kitabının içinde yer alan “*Mimarlık veya Devrim*” başlıklı metninde Corbusier, adeta Mehdi görevi tevdi edilen ve Deccal’e karşı savaş açan biri olarak resmedilebilir. Deccal tarafından bozguna uğramış toplumu ancak Mehdi kurtarabilir. Deccal’in devrimi ya da kaosuna karşı Mehdi’nin mimarlığı... Kendi deyişiyle; “*Yerinden oynamış olan toplumsal çark, tarihsel önemi olan bir islah ile bir yok olma arasında gidip gelmektedir*”. Her paragrafı uyarı niteliği taşıyan metin şu sözlerle son bulur: “*Mimarlık veya Devrim. Devrimden kaçınabiliriz.*”

¹¹² Le Corbusier, *Modulor: Mimarlıkta ve Mekanikte Evrensel Olarak Uygulanabilir, İnsan Ölçeğinde Bir Armonik Ölçü Üzerine Deneme*, Aziz Ufuk Kılıç (çev.), Yem Yayınları, İstanbul, 2014 s.53

¹¹³ Zeynep Gambetti, “Foucault’dan Agamben’e Olağanüstü Halin Sıradanlığına Dair Bir Yanıt Denemesi”, *Michel Foucault, Cogito*, Sayı:70-71, Yaz 2012, s.25

küçük birimlerde bile okunabilecek kontrol mekanizmalarının olduğudur. Öyle ki bugünün insanı, oto-kontrol/oto-denetim mekanizmaları sayesinde gözetleme kulesinin içinde bir gardiyanın olmadığını bildiği halde hücrelerde kalmaya devam etmektedir. Buradaki “hücre” panoptik düzende kapısı kilitlenmeyen ya da hiç kapısı olmayan bir yapı olarak düşünülmelidir. Çünkü yeni sistemlerde kapatmaya ve gözetlenmeye gereksinim duyulmaz. Peki nasıl bir izlekte, fonksiyonun disiplin toplumundan denetim toplumuna geçtiğinden bahsedilebilir?

Endüstrileşmeyle birlikte kırsal nüfus, yeni iş imkanları nedeniyle kentlere göç etmiştir. Kentsel nüfusun artması; köyden göç eden insanların ikamet edecekleri yerlerin azlığı, kötü koşullarda çalışmak ve yaşamak zorunda kalan nüfusun kentte varlığını hissettirmesi, kent yönetimi açısından problemler doğurmuştur. Bu durumu kontrol edebilmek için kent yöneticileri, mimarlar ve mühendisler kentsel planlamalar ve yeni inşaatlar yapmışlardır. Ancak mimar ve mühendislerin üstlendiği görev sadece anlatıldığı gibi nüfusun ikamet ettirilmesi nedenine bağlı değildir. Aynı zamanda karmaşık ve sağlıksız olan durumu disiplin altına alarak düzenlemek ve bu sayede göç eden insanları denetim altında tutmaktır. Haussmann’ın Paris renovasyonu hatırlanacak olursa; bütün problemlere çözüm getireceği inancıyla kent adeta yıkılıp tekrar inşa edilmiştir. Haussmann, 1853-1870 yılları arasında Paris valisi iken yaptığı kent planlamasında, özellikle de ulaşım ve dolaşım ağlarını yeniden tasarlanmıştır. Geniş caddeler ve yeşillendirilmiş bulvarlar bu projenin en önemli kısmını oluşturur. Zeynep Çelik’in şehir planlaması açısından önemli bulduğu ve kentin bütününe kapsayan bu yenilemede; şehir bir makina olarak ele alınır. Yani şehir altyapısından mimarisine, ağacından bitkisine kadar operasyonel bir biçimde her şeyiyle baştan tasarlanır.¹¹⁴ Bulaşıcı hastalıkların artmasıyla birlikte, dar sokaklarda yer alan konutlar, yeterli miktarda havalandırılmadığı ve ışık almadığı gerekçesiyle sağlıksız görülmüş, bu nedenle de yıkılarak caddeler genişletilmiş, konut planlamaları yeniden ele alınmıştır. Bu dönüşüm her ne kadar sağlıklılaştırma/iyileştirme projesi gibi okunsa da devrimlerle ortaya çıkan halk direnişinin önüne geçmek ve bu durumu kontrol altında tutmak için yapıldığı da

¹¹⁴ <http://v3.arkitera.com/s229-sana-mi-kaldi-fransiz-somurgelerini-calismak.html> 21.04.2015

söylenmektedir. Walter Benjamin *“Pasajlar”* kitabında; Haussmann’ın asıl amacını, kentin iç savaşa karşı güvence altına alınması ile ilişkilendirir. Benjamin’e göre Haussman’ın geniş caddeleri, hem barikatların kurulmasını imkansız hale getirecek hem de kentin dışına itilen işçi konutlarının oluşturduğu mahallelerle kışlalar arasında en kısa yol sağlanacaktır. Çağdaşları tarafından “stratejik güzelleştirme” olarak adlandırılan bu girişim¹¹⁵ aslında büyük bir “temizleme” projesidir. Bu proje neticesinde “hijyenik” duruma getirilmiş kent geniş caddeleriyle, içeriye ışık alabilen konutlarla ve yeşillendirilmiş bulvarlarla “sağlıklı” hale getirilmiştir.

20. yüzyıla gelindiğinde ise Paris için benzer bir “hijyen ve sağıklaştırma” fikri tekrar ele alınır. Corbusier, Haussmann’dan farklı olarak sadece kentin hijyen ve sağıklılaştırılmasıyla ilgilenmez. Onun için bireyler de hijyenikleştirilmesi ve sağıklaştırılması gereken unsurlar olarak projelerinde yer alır. Bunu, hem kentlerin kötü koşullardan arındırılarak yeniden tasarlanması ile hem de sahip olunan gündelik hayat rutinine alternatif bir yaşam sunarak yapar. Söz gelimi Le Corbusier 1920’de üç milyonluk nüfus için tasarladığı “Çağdaş Kent”le bütün sorunları çözeceğine inanıyordu. Ona göre tek bir plan, bütün yanlışları doğruya kavuşturacak yegane şeydi. Bu anlayış; bir bakıma ıslah çalışmasıdır da denebilir. Corbusier’nin Kule-Kentler için çizdiği kesitte gösterdiği üzere asıl amaç; kendi ifadesiyle, toza, pis kokuya ve gürültüye boğulmuş o günün kentlerini tüm olumsuzluklardan kurtarmak, temiz havaya kavuşmuş ve yeşillikler içinde yeni bir kente kavuşturmaktır.¹¹⁶

¹¹⁵ Walter Benjamin, *Pasajlar*, Ahmet Cemal (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s.104

¹¹⁶ Le Corbusier, *Bir Mimarlığa Doğru*, Serpil Merzi (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s.84

A CITY OF TOWERS

This section shows on the left how dust, smells, and noise stifle our towns of to-day. The towers, on the other hand, are far removed from all this and set in clean air amidst trees and grass. Indeed the whole town is "verdure clad."

Şekil 3.1. Courbusier'nin Kule Kentler projesinin kesiti¹¹⁷

Corbusier, Kule Kent projesini anlatırken bir yandan da Haussmann'ın kent planını şöyle eleştirir:

"Haussmann, Paris'te dar kanallar açmak yerine, söz konusu bölgeleri tümüyle yıkıp bu kez onları dikey olarak yoğunlaştırmalıydı; sonra da Grand Roy'unkinden daha görkemli parklar oluşturmalıydı (...) Sağlığa aykırı, pis, havasız ve güneş görmeyen avluları çevreleyen hendek görünümündeki sokakların iki yanından duvar gibi yükselen yedi katlı binalarıyla kenti kütleli, dörtgen adalar olarak çizmek yerine, aynı alanı ve aynı insan yoğunluğunu koruyan, eksensel yollar boyunca giden girintili çıkıntılı konut blokları çizilebilirdi. Artık avlulu değil, tüm yüzeyleri açık havaya ve ışığa açılan ve şimdiki anayolların cılız ağaçlarını değil de çimenliklerini, oyun alanlarını ve gür bitki örtüsünü gören daireler(...)"¹¹⁸

Corbusier, kenti planlarken mümkün olduğunca toplumsal sınıfları birbirinden ayırmaya giden tasarımlar tahayyül etmiştir. Zanaatçılar ve işçiler için seri üretim konutları, daha üst gelir düzeyi için Villalar-Binası tasarlar.¹¹⁹ Böylece kente göç etmiş alt tabaka insanının güvenlik sorunu çıkarmayacağı, hastalık bulaştırmayacağı

¹¹⁷ Le Corbusier, a.g.e., s.84

¹¹⁸ Le Corbusier, a.g.e., s.84,90

¹¹⁹ Le Corbusier, a.g.e., s.275, 253, 264

ve terbiye edileceği, kısacası bu planlamanın bütünüyle bir sterilizasyon sağlayacağı inancındadır. Burada yaşayacak insanların ilişkilene biçimlerini minimize eden bir toplumsallık hayali vardır. Söz gelimi Marsilya'daki Unite d'habitation (1947–1952) konutları bu şekilde okunabilir. Bu konutlar kendi kendine yetecek şekilde tasarlanmıştır. İçlerinde sağlık ocakları, çatı bahçeleri, kafeteryalar ve sokaktan izole edilerek çatıya yerleştirilen çocuk oyun alanları vardır. Tüm bu düzenlemeler hep içeride kalmayı, sokağa hiç çıkmamayı vaz' eder.¹²⁰ Buradaki bireyler içersenerek toplumsal ilişkilerden dışlanmış olurlar. Cemaatleşmeyi destekleyen mimarlık üretimleri üzerinden, bugün de aynı yorumlar yapılabilir. Benzer bir amaçla fakat farklı biçimlerde tasarlanan bir sterilizasyon söz konusudur. Karşılaşmaları azaltan, kendi içine kapalı, ilişkileri düzenleyen, homojen, kentin yükünü hafifleteceği düşünölen ve sızdırmayacağına inanılan; kapalı siteler, lojmanlar ve yaşam merkezleri tasarlanmaktadır. Burada da bireyler toplumun geri kalanını dışlayarak içeride olmayı tercih ederler.

3.4 Deneyim/Tasarım

*“Beden bedendir,
yalnızdır ve organlara ihtiyacı yoktur.
Beden asla bir organizma değildir.
Organizmalar bedenin düşmanıdır.”
Antonin Artaud*

Hans-Georg Gadamer'e göre “sahip olduğumuz en muğlak” terimlerden biridir deneyim.¹²¹ Bu nedenle tek bir tanımı yoktur. Türlü türlü anlamları vardır. *“Deneyim, başına geldiği kişinin önceki gerçekliğini çoğaltan, onu zaten nasılsa öyle bırakan bir şey değildir; terimin anlamlı olması için bir şeyler değişmeli, yeni bir şey*

¹²⁰ Gökhan Kodalak, “1960 Sonrası Modern Mimarlık Paradigmasının Çözölüşü” isimli yüksek lisans tezinde, “Hijyen Paranoyası” olarak tanımladığı bu durumu s. 22'de detaylı olarak anlatır. Gökhan Kodalak, *1960 Sonrası Modern Mimarlık Paradigmasının Çözölüşü*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011

¹²¹ Martin Jay, *Deneyim Şarkıları: Evrensel Bir Tema Üzerine Modern Çeşitlenmeler*, Barış Engin Aksoy (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s.19

meydana gelmelidir. ¹²²

Deneyim mimarlıkta da en çok kullanılan sözcüklerden biridir. “Deneyim” olarak tariflenen şey; beden, dokunma, ısınma, merdiveni tırmanma, uyuma, yemek yapma, okuma, konuşma vb. bir takım edimlerde bulunması yani insanın mekanla ilişki kurmasıdır. Burada dikkat edilmesi gereken husus; bu söylemin, plan düzleminde çizilmiş bir projenin anlatısı gibi durmasıdır. Ya da daha doğru bir ifadeyle, zaten bu söylemin bu türden bir proje anlatısı yaratmış olmasıdır. Benzer çoğu söylemde mimarlık, insanı özne olarak merkeze oturtan ve onun deneyimlerinden beslenen bir mecburiyet izlenimi verir. Yani seçilen kavramlar(özne ve deneyim), işlevsel tasarım düşüncesi içinde bir araç olarak kullanılarak mimarlıkta bir iktidar dispozitifi üretir. Çünkü bu düşünce, *“bir takım deneyimler kurup insanları bu deneyimlerin öznesi olarak tanıtarak, onlara kendileriyle ilgili hakikatler dayatır, iktidarın şiddet kullanmadan bedeni kuşatmasını sağlar, onu itaatkar ve uysal hale getirir.”* ¹²³

Tasarımcı mekana yüklediği fonksiyonlarla, çok daha karmaşık olan davranış biçimlerini indirgeyerek; kullanıcının yapıyı nasıl kullanacağını, yapının ne işe yaradığını az ya da çok tanımlama ya da tarif etme yoluna gider. Bu kurgu, ¹²⁴ mekana dair kaba bir çerçeve çizmenin ötesine gitmez. Çünkü mevcut bütün potansiyelleri ¹²⁵ görmezden gelir; içlerinden biri üzerine hikayesini kurar. Bu hikayede “olması gereken”i cisimleştirecek girişimlerde bulunur, aktüelize eder. Oysa “olan” mekanın mevcut potansiyellerinin tümüdür ve virtüel olan herşeyi içinde barındırır. Deleuze ve Bergson’da sıkça karşılaşılan bu iki kavramı -“olan(en-fait)” ve “olması gereken(en droit)”- Deleuze şöyle açıklar:

¹²² Martin Jay, a.g.e., s.24

¹²³ Ferda Keskin, “Sunuş:Özne ve İktidar”, *Özne ve İktidar*, Michel Foucault, Işık Ergüden-Tuncay Birkan (der.), Işık Ergüden-Osman Akinhay (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 19

¹²⁴ Burada “kurgu” İngilizce’deki *fiction* kavramıyla aynı anlamda kullanılmıştır. Fiction: uydurma, kandırmaca,yalan

¹²⁵ “Mevcut bütün potansiyeller” derken yalnızca mekanın mevcut bütün potansiyellerinden söz edilmez. Burada kullanıcının, doğanın, mekanın, zamanın kısacası bu ağ sistemi içinde birbirine eklemlenen herşeyin mevcut bütün potansiyelleri kastedilmiştir.

“Olan, deneyimin kendiliğinden sunduğudur. Olması gereken, aşkınsal sezginin deneyimin ardında yeniden bulunduğu saf yetiler saf eğilimlerdir; deneyimin ardında bulunması gereken saf bileşenlerdir. Merkezdeki bu ayırım kendisiyle birlikte bir dizi başka ayırımı, saf olan-saf olmayan, mevcudiyet-tasarım, deneyimin koşulları-deneyimin kendisi ayırımını getirir. Olması gereken düzeyinde saf, koşullayıcı mevcudiyetler (présence) varken, olan düzeyinde saf olmayan, koşullanmış, ampirik tasarımlarla (représentation) karşılaşıyoruz. Deneyim tarafından doğrudan sunulan tasarımlar aslında göründükleri kadar dolaysız değildir; ampirik tasarım her zaman saf mevcudiyetlerin yeniden işlenmesidir(tasarım ya da temsilin Fransızcası ‘représentation’, yeniden mevcut kılma anlamına da gelir). Tasarım tarafından dönüştürülen, tasarımda saflıklarını yitiren mevcudiyetler aslında deneyimi koşullamaktadırlar.”¹²⁶

“Olması gereken”in edimselleştiği bu durumda virtüel olan aktüel olana dönüşür. Bülent Tanju’nun Georges Bataille’in *Architecture* isimli küçük denemesinin, kendi deyimiyle “bir hayli serbest çevirisi”ni yaptığı ve böylelikle yeniden yazdığı metinde, virtüelden aktüele geçişi şöyle anlatır: “Virtüel olanın aktüel hale dönüşmesi, potansiyel olarak var olanın, edimsel varoluşa geçmesi anlamına gelen kuvveden fiile geçiş (akış); yeni ve farklı olanın, henüz düşünülmemiş olanın, öngörüleemeyenin ortaya çıkışı olan olayın motorudur. Söz konusu akış, iktidarlar ve iktidarların dönüşümünün niteliği hakkında da önemli ipuçları verir(...)”.¹²⁷ Mimarlık statik nesnelere üretmez; yapılar hem tasarım süreci, hem inşai süreç ve kullanım sürecinde bir çok şeyle sürekli olarak ilişkiler üretir. Tasarımcı ise bu aralıktaki en büyük iktidarlardan biridir. Yaptığı tasarımlar da farklı iktidar araçlarıdır ve yenilerini üretir. Ayrıca yapının kendisinin de tasarımcıdan bağımsız olarak iktidar üretme potansiyeli vardır. Buradan da anlaşılacağı gibi mimarlığın yalnızca ürün değil, temsil/temsil yanılması da ürettiğidir. “Mimari kurgu ve metaforların yüklendiği görevler,

¹²⁶ Gilles Deleuze, *Bergsonculuk*, Hakan Yücefer (çev.), Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.18

¹²⁷ Bülent Tanju, “Mimarlık: İmkanmekan Sürümü”, *İmkanmekan: Kamusal Alanda Küçük Müdahaleler*, Evren Uzun-Hakan Tüzün Şengün-Oktay Karadayılar- Şebnem Şoher (ed.), İstanbul, 2010, s.42

Mimarlık pratiğinin ötesinde yaygınlığa sahiptirler ve dili/düşünceyi temsiliyet mantığının içine doğru zorlarlar. Bu anlamda, Mimarlık ve kavramları hep başka bir şeyi temsil ettikleri yanılısamasını üretirler.”¹²⁸

Öte yandan modern mimarlık kuramı ve eleştirisinin ürettiği anlayışın dışında konuşulan farklı yaklaşımlar da vardır. Söz gelimi, bir başka coğrafyada yer alan Japonya için yapılan okumalardan biri şöyledir: Mekan, özünde zaten fiil olan, mekan ile zamanın birlikte olmasıdır. İngilizcede ‘-ing’ takısı anlamına gelen(Türkçede ‘-ma’ eki) ve kelimeye fiil olma durumunu veren ek ile, mekan ve zaman kavramları anılır. Yani mekan yerine mekanlama (spacing), zaman yerine ise zamanlama (timing) sözcükleri kullanılır.¹²⁹ Mekan ve zamanın dil bilgisel olarak isim olmadığı, mekan ve zamanın tasarım süreci içinde üretilen edimlerden halihazırda biri olması; modern mimarlık içinde konuşulan kuvvenin fiile, diğer bir deyişle virtüelin aktüele geçtiği durum burada yaşanmaz. Bu nedenle de bir temsiliyet yanılısaması üretmez. Bu kurama göre, mekan ve zaman kavramlarında olduğu gibi, mimar ve mimarlık kavramlarının anlamları da diğer bir çok mimarlık kuramı içindeki kavrayışlardan farklı olduğu görülür.

Geleneksel Japon mimarlıklarındaki mekanların gün içinde sürekli olarak değiştiği, “dışarı” ve “içeri” arasında net bir sınır çizmediği ve fonksiyonların geçici olduğu gibi bazı temel ilkelerin, çağdaş Japon mimarlıklarında da değişmeden uygulandığı elbette söylenemez; ancak hala Japon kültürü içinde tasarlandıkları söylenebilir. Bu durumun örnekleyicilerinden bir olarak Tadao Ando gösterilebilir. Bunun için Ando’nun kilise tasarımlarını hatırlamak yeterli olacaktır. Hıristiyan inancı için inşa edilen Işık Kilisesi ve Su Üzerindeki Kilise yapılarına bakılacak olursa; Ando’nun bu tasarımları, Japon yerli inanç sistemi olan Şinto’nun doğa kavrayışıyla ele aldığı görülür. Su Üzerindeki Kilise’de tümüyle cam olan apsidin önünde bulunan ve apsidi

¹²⁸ Bülent Tanju, a.g.m., s. 44

¹²⁹ Juhani Pallasmaa, *Tenin Gözleri Mimarlık ve Duyular*, Aziz Ufuk Kılıç (çev.), Yem Yayınları, İstanbul, 2011, s. 79

tanımlayan haç, havuzun ortasında yer alır.¹³⁰ Işık Kilisesi'nde ise apsid duvarında boydan boya haç şeklinde bir yarık bulunur. Burada da apsid duvarını tanımlayan, ışık ve ormandır. Her iki durumda da apsid, doğal olanın varlığıyla işlev kazanır. Gölün, ormanın ve ışığın kısacası doğanın apside dönüştüğü görülür. Tadao Ando işlevle ilgili şu sözleri söyler:

“İşlevsel temeli sağlama aldıktan sonra mimarlığı işlevden ayırmak gerektiğine inanıyorum. Başka deyişle, mimarlığın işlevi nereye kadar izleyebileceğini ve sonra mimarlığın nereye kadar işlevden uzaklaştırılabileceğini görmeyi seviyorum. Mimarlığın önemi işlevle arasındaki mesafedir.”¹³¹

Hem işlevi hem de biçimi sorgulamaya açan bu yapılar üzerine yapılmış kritikler aslında hala işlevselciliğin içinden konuşur. Apsid duvarını kaldırmak ve doğa ile birleştirmek apsidin işlevini ortadan kaldırmamıştır. Sadece Ando tarafından işlev yeniden tasarlanmıştır. Bu noktadan itibaren tasarım süreci düşünüldüğünde, bazı soruları sormak yararlı olacaktır: İşlev mimarlık içinde bir prosedür müdür? İşlev sadece kullanıcının mı işini kolaylaştırır, yoksa mimarınkini de kolaylaştırır mı? Sadece mekanı mı organize eder yoksa mimarın tasarım sürecini de organize eder mi? Çoğaltılabilecek bu türden soruların cevaplarının aranması yerine şimdilik ortaya atılması ve dileyenin bu sorular üzerine düşünmesi, tasarımcının yaptığı tasarımla yüzleşmesini sağlayabilir. Ando örneğinde görülebileceği gibi, mimar fonksiyonları kolayca organize edebilir. Aslında kaçınılmaz olarak fonksiyonların organizasyonundan mekanı kurgular. Mekan ise her seferinde yeniden ve bitimsizce örgütlenir. Bu, virtüel yapısından kaynaklanır. Tüm bunlar göz önünde bulundurularak, var sayılarak ya da hesaba katılarak bir tasarım yapılacaksa kuşkusuz daha karmaşık/kaotik bir sürecin içine girilmiş olunur. Bu durum pek de tercih edilen bir yol değildir. Böylece fonksiyon, mimarın vazgeçemediği ve tasarım

¹³⁰ Uğur Tanyeli, “Biçim İşlevi İzler Mi?”, *Biçim Ve İşlev: Günümüzde Biçim ve İşlev Tartışmalarının Neresindeyiz?*, Derleyenler: Hakan Anay-Ülkü Özten, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011, s.133

¹³¹ Juhani Pallasmaa, *Tenin Gözleri Mimarlık ve Duyular*, Aziz Ufuk Kılıç (çev.), Yem Yayınları, İstanbul, 2011, s. 77

sürecinde katalizör görevi üstlenen bir kolaylaştırıcı olarak mimarlık içindeki pozisyonunu korumaya devam eder.

Tüm bu anlatılanlarla beraber; mekan üzerine konuşmaya başladığında, bilinci¹³² olan bir varlıktan bahseder gibi konuşulur. Daha da açmak gerekirse; bir yapıya yüklenen fonksiyonların, tasarlandığı gibi kalacağını hayal etmek ya da ilk günden itibaren fonksiyonları dahilinde yapının deneyimleneceğini düşünmek, bu yapının bir bilinci olduğunu varsaymak demektir. Bilincinin olması şu anlama gelir: Söz gelimi yemek yapma işlevi için tasarlanmış bir mutfakta uyunamaz. Ancak pratikte uyunamayacağına dair içinde hiç bir engel barındırmaz. Bu nedenle mutfakta uyunabilir. İşte uyunamadığını kabul etmek, o mekanın bilincinin olduğunu da kabul etmek demektir. Mekanın bilinci varmışçasına davranmak; mekanın insanları zaten disipline ettiği anlamına gelir. Çünkü işlev, mekânsal pratiklerin dağınık, çoklu ve dönüşen halini disipline ederek 'organize' eder. Bu nedenle de mekanın bilincinin olduğunu varsaymak o mekanda yaşayacak insanları pasif kullanıcı, bilincinin olmadığını varsayma durumunda ise aktif kullanıcı yapar.

¹³² Burada "bilinç" sözcüğü, mekanın tarihselliğinden bağımsız olarak kullanılmıştır. Louis Kahn'ın tuğlaya ne olmak istediğini sorması aynı meseleye vurgu yapar. Bilinci olan bir varlıkla konuşur gibi konuşur tuğlayla. Kahn'a göre tuğla, kubbe ya da bir demiryolu istasyonu, olmak istediğinden daha fazla bir şey olmak ister. (Tuğla ile yaptığı konuşma için bkz. Nathaniel Kahn'ın yönettiği "My Architect-A Son's Journey" belgesel filmi.)

4. SONUÇ YERİNE: “İŞLEVSİZ BİR ŞEY ÜRETMEK MÜMKÜN MÜ?”

18. yüzyılla beraber *“bir söylem patlaması olmuş ve tüm insan davranışları modern söylemin ve iktidar/bilgi rejimlerinin ‘emperyalizmi’ne maruz kalmışlardır.”*¹³³

Mimarlık dünyası da, 18. yüzyılda başlayan, ancak tesirini en çok 20. yüzyılla beraber hissettiren işlevsel düşüncenin tahakkümü altında kalmıştır. Bu süreç içinde fonksiyon, sırtını modern öncesi söylemlere dayayıp, mimarlığın üç temel kuralından biri haline gelerek, sarsılması zor bir pozisyon edinmiştir. İşlevsiz bir yapının düşünülemez olması fonksiyonun insanı biyo-iktidarın nesnesi olarak görmesinden kaynaklanır. Fonksiyon artık içselleştirilmiş ve böylece hem mimarı hem de kullanıcıyı tahakkümü altına almıştır. Kısacası mimarlık, kullanıcı adına konuşan bir özne “yaratmıştır”. Mimar tasarım yaparken bu durumdan bağımsız düşün(e)memektedir. Ancak mimarın işlevleri organize etmesi ile ilişkilerin organize olma biçimleri arasında fark vardır. İlk durum teorikleşmiş bir mantığın düzenini, ikincisi ise pratikleşmiş bir eyleme düzenini anlatır. Her iki durumda da kolektif bir üretim söz konusudur. Formaliteleri (birincisi daha çok formel, ikincisi ise enformeldir) vardır. İşlevsel tasarım, sahip olmadığı ilişkiler(ideal) üzerinden organize edilirken, gündelik olan(gerçek kullanım) sahip olunan ilişkiler üzerinden organize olur. Bu nedenle mekanın yalnızca fiziksel bir üretim, fonksiyonun da bu fiziksel üretimin gerekliliklerinden biriymiş gibi bahsetmek yanlıştır. Unutmamak gerekir ki tüm bu üretimler toplumsallığın içinde bir çok şeyle ilişki kurarak yeni toplumsallıkların üretilmesinde rol alırlar. Bunu söylerken mekanın fiziksel bir üretim olduğu durumu da yadsınmamalı. Binalar kullanılır, kullanım biçimleri

¹³³ Steven Best & Douglas Kellner, *Postmodern Teori*, Mehmet Küçük (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 57

tüketilir ve onlar için tekrardan yeni kullanımlar üretilir. Bu, total bir kullanım ve tüketim değildir. Yani belli bir zaman aralığı ya da ardışıklığı yoktur. İşlevler kullanıcı tarafından ortaya çıkarılır. Bu durumun, sürekli olarak yapılan, devingen bir kullanım ve tüketim süreci vardır. Kısacası mekanın üretilme, kullanılma ve tüketilme hallerinin tümü bitmez bir üretimdir. Tüm bu eylemler sahip oldukları sosyal durumlar içinde var olurlar. Yani kişisel tercihlerden, zorunluluk hallerinden, dinsel gerekliliklerden, yerel yönetim kararlarından, politikadan, hukuktan, ekonomiden kısacası toplumu var eden her durumdan etkilenirler. Ya da diğer bir deyişle gündelik hayatın kendisini oluşturan şeylerden biri, hatta kendisi olurlar.

İşlev eleştirisi söz konusu olduğunda, akla ilk gelen isimlerin başında, Fransız filozof Jacques Derrida ile beraber çalışmış ve üretimler yapmış Bernard Tschumi ve Peter Eisenman gelir. Her iki mimarın da işlevsellikle ilgili hakim kavrayışı kaşıyan ancak işlevin varlığını farklı biçimlerde anlamlandıran yaklaşımları olmuştur. Eisenman, *“işlevin tematikliği, işlevin sembolleşmesi ve yapı yapma eylemi üzerindeki egemenliği kırmaya çalışır”*; Tschumi ise, *“modern mimarlığı işlevselci programlama yükünden kurtarmak ister”*.¹³⁴

Eisenman ve Tschumi’ye biraz daha yakından bakmak gerekirse; Eisenman, mimarlığın geleneksel anlamlarından kurtulması gerektiğini savunur. İşlev ve biçim arasındaki doğrusal ilişkiyi bir biri içinde eriterek yeni bir söylem oluşturmayı dener.¹³⁵ Bunu yaparken çakıştırma, katlama ya da ölçeklendirme gibi farklı teknikler denemiştir. Söz gelimi, bir birinden farklı işlevlere ve ölçeklere sahip mimari çizimleri seçerek süperpoze eder. Daha sonra ortaya çıkan çizimi farklı bir kaç süreçten geçirerek yeni bir mimari ürün elde eder. Bu şekilde ürettiği ev serilerinde çakıştırdığı çizimlerdeki çizgilerin hiç birine dokunmayarak, sadece seçtiği çizgilerden planlar üretir. Olmadık yerlerde kolonlar, “insan boyutuna uygun olmayan” merdiven ve geçitler, kısacası “işlemeyen” yapılar oluşturur. Eisenman ise

¹³⁴ Esra Akcan, “Metafiziğin Kalesi Hakkında Düşünmek”, *Derrida: Geleceği Yeniden Düşünürken*, Yapı Kredi Yayınları, Cogito, sayı:47-48, İstanbul, 2006, s. 278

¹³⁵ Alan Colquhuan, *Mimari Eleştiri Yazıları*, Ali Cengizkan (çev.), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 168

bu yapıların işlemediği eleştirilerini kabul etmemekte ısrarcıdır.¹³⁶ Böylece biçim, işlev, bağlam gibi kavramların geleneksel anlamlarını sorgulamaya açar. Bu yeni tasarlama biçimi içinde de “işlevsel” anlamlar vardır, ancak öncelikli bir koşul ya da yararlı bir işlem düzeyinden beslenmezler ve “*bu işlevsel anlamlar artık yapıyı kendi tutarlı içsel yasaları olan saf bir sanat ürünü olarak görme temelinde yeniden kurulurlar.*”¹³⁷ Böylece işlevsiz bir işlevi yeniden üretirler.

Tschumi'nin kuramsal çalışmalarını oturttuğu kavramlarından biri ise “event/olay” kavramıdır. Tschumi, çalışmalarının başlangıç noktası olan bu kavramı “işlev” ya da “eylem” sözcüğüyle yer değiştirebilir nitelikte kullanmıştır. Sonraki çalışmalarında ise “olay” ve “program” kavramları bu sözcüklerin yerini alır. “Event” kavramından yola çıkıp; geçişli-programlama, programsızlaştırma ve çapraz-programlama hakkında konuşarak tasarım metodolojisini nasıl kurduğunu anlatır.¹³⁸ Tschumi “program” ve “olay” kavramlarını şöyle açıklar:

*“Program önceden belirlenebilendir. Program yenilenebilendir. Program tekrar tekrar üzerinde durabileceğimiz bir şeydir. Oysa, olay, programın mekansal koşulları da dahil, bir dizi başka koşulla birleşerek aniden oluşturduğu özel bir andır. Bu, olay yaratır. Şimdi mimarlıkta bu büyüleyicidir; çünkü olay mimarlık, yeni yapı ile onu oluşturan etkinliklerinin çarpışmasıdır. Tabii ki ilginç olan şey olay değil, yaratmadır. Olayı yaratamazsınız. Sizin denetiminiz altında değildir, ama bir mimar olarak oluşacak olaylar için koşulları belirleyebilirsiniz. Ve bu benim ürünümün evrimi içinde çok önemli bir kesimi oluşturuyor.”*¹³⁹

¹³⁶ Esra Akcan, “Metafiziğin Kalesi Hakkında Düşünmek”, *Derrida: Geleceği Yeniden Düşünürken*, Yapı Kredi Yayınları, Cogito, sayı:47-48, İstanbul, 2006, s. 278

¹³⁷ Alan Colquhuan, *Mimari Eleştiri Yazıları*, Ali Cengizkan (çev.), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, s.168

¹³⁸ Şulen Kolatan, “Tschumi ile Konuşma”, *Bernard Tschumi, Çağdaş Dünya Mimarları Dizisi 1*, Boyut Yayınları, İstanbul, 2000, s.14

¹³⁹ Şule Koratan, a.g.e., s. 14

Tschumi ve Derrida beraber tasarladıkları La Vilette Parkı projesindeki “folie”leri(çılgınlık); “kompozisyon, hiyerarşi, düzen gibi geleneksel kurallara bağlı olmayan, işlevden bağımsız, program ve bina arasında basit bir neden-sonuç ilişkisi kurmayan yeni bir mimari işleyiş modeli ortaya çıkarmak istedikleri” yapılar olarak tanımlarlar.¹⁴⁰ Derrida, *Point de Folie - Maintenant l’Architectura* makalesinde *folie*’ler hakkında on yedi küçük bölüm yazar. Bu bölümlerde Tschumi’nin tasarım sürecini kendi kurgusu içinde anlatır. Tschumi’nin gridal bir sistemle yerleştirdiği *folie*’lerin hem açık hem kapalı, hem görünür hem görünmez kırmızı noktalar olduklarını ve insanların kullanımlarına göre istedikleri permüntasyonları oluşturabileceklerini söyler.¹⁴¹ Tanyeli ise Tschumi’nin mimari yaklaşımının sanıldığı aksine yeni olmadığını saptamasını yapar. Tanyeli, modern öncesi bir olgu olan biçimle işlevin bütünlüğünün (kesişmesinin), Tschumi’nin öngördüğü “disjunktion”ın(kesişmezliğin), 19. yüzyılda bile mimari epistemolojinin apaçık gerçeklerinden bir olduğu ve Tschumi’nin önerdiğinin de biçim ile işlevi kendi hallerine bırakarak, özerk var olma şansı tanınması olarak yorumlar.¹⁴² Bu nedenle Tanyeli, Tschumi’nin dekonstrüktif etkinliğine başlama noktasını eleştirir. Çünkü, Tschumi “biçim işlevi izler” sözünü modernist sloganlardan yalnızca biri olarak görmek yerine, mimarlık dünyasının ana eksenini olarak ele alır ve bu ön kabulle eleştirel pozisyonunu inşa eder.¹⁴³

Hakkı Yırtıcı ise, modern determinist tavrın işlev ve fayda kavramını yücelttiğini ve buradaki temel sorunun, işlev kavramının mimarlığın merkezine yerleşmesi olduğundan bahseder. Her ne kadar her binanın kuşkusuz işlevsel olması ve kullanılabilmesi gerekliliğini vurgulasa da; “altyapı” kavramının modern işlev ve fayda düşüncesini yerinden eden kavram olması ve mekanın işlevinden gelen bir anlamı olmadığı gibi bu işlevlerin doğurduğu bir fayda durumu da olamayacağını

¹⁴⁰ Esra Akcan, “Metafiziğin Kalesi Hakkında Düşünmek”, *Derrida: Geleceği Yeniden Düşünürken*, Yapı Kredi Yayınları, Cogito, sayı:47-48, İstanbul, 2006, s. 281

¹⁴¹ Jacques Derrida, “Architecture Where The Desire May Live”, *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, Neil Leach(ed.), Taylor & Francis e- Library, New York and London, 2005, s. 307

¹⁴² Uğur Tanyeli, “Giriş: Bir Bağlam Oluşturma Denemesi”, *Bernard Tschumi, Çağdaş Dünya Mimarları Dizisi 1*, Boyut Yayınları, İstanbul, 2000, s. 10

¹⁴³ Uğur Tanyeli, a.g.e., s. 9

hatırlatmasını yapar.¹⁴⁴ Çünkü Yırtıcı'ya göre *“sermayenin altyapıya indirgediği mekan, üstüne her türlü nesnenin, zamansal ritminin, ilişkinin takılıp, çıkartılabildiği bir ‘servis’ alanına dönüşür. Servis kavramı, mimarlığın ve mekanın en önemli kavramlarından biri olan ‘işlev’ kavramının nicelleştiği bir durumu ifade eder.”*¹⁴⁵

Yaşadığımız dijital çağın içinde ise işlevin algısı üzerinde durup düşünmek gerekir. Dijital çağın sunduğu olanaklarla bireyler, bir çok servis sağlayıcıları ile donatılmıştır. Kişi evindeyken alışveriş yapma işlevini yerine getirmekte, evden ofis işlerini yürütmekte, eğitim almakta, sınava girmekte ya da uzaktaki akrabalarını görebilmektedir. Katmanlaşmış tüm bu işlevlerin yerine getirilebilmesi, küçük bir cihaz sayesinde yapılabilir hale gelmiştir. İki nesnenin aynı zaman-mekanda aynı yeri kaplayamayacakları fikri, dijital mekanda yer alan katmanlaşmış işlevler için söz konusu değildir. Virtüel alanın sınırsız perspektifler sunduğu şu durumda; mimarlıkta işlev kavramı, üzerine bir daha düşünülme hak eder. Artık aynı mekanda aynı alanı kapsayan yüzlerce işlevi yerine getirmek mümkün hale gelmiştir. Bütün işlevler bir biri içine erimiş ve sınırları yok olmuştur. Eric Schmidt,¹⁴⁶ Davos'ta düzenlenen Dünya Ekonomi Forumu'nda yaptığı konuşmada, *“internetin yakın gelecekte her an her yerde olacağını ve böylece gözden kaybolacağını”* ifade eder. Mekana dair söyledikleri ise bu bağlamda bir hayli ilginçtir.

*“Hareketli bir odaya girdiğinizi düşünün. Vereceğiniz izinle odadaki her şeyle etkileşime gireceksiniz. Oldukça kişiselleştirilmiş, bir o kadar interaktif ve çok ilginç bir dünya içinde yaşayacağız.”*¹⁴⁷

Schmidt'in tariflediği mekan, mimarlıkta algılanan fiziksel mekandan çok farklıdır ve önemli bir noktaya temas eder. Artık, (1) tamamen kullanıcının yönetiminde olan; kişiselleştirilmiş, (2) *“çok ilginç bir dünya içinde”* interaktif bir yaşam söz konusudur. Kişi, dünya çapındaki ağ sistemlerine bağlı web servisi -World Wide Web- sayesinde,

¹⁴⁴ Hakkı Yırtıcı, *Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 130

¹⁴⁵ Hakkı Yırtıcı, a.g.e. s.130

¹⁴⁶ Eric Schmidt; yazılım mühendisi, iş adamı ve Google'ın üst düzey isimlerinden biridir.

¹⁴⁷ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/internet-yok-olacak> 24.01.2015

yaşadığı mekana neredeyse sonsuz sayıda kullanım sığdırma imkanına sahiptir. Schmidt'in *web*'in yok olacağına dair değindiği husus ise dikkate alınmalıdır. Çünkü bu söylemde tanıdık bir durumdan bahsedilmiştir. Disiplin toplumundan denetim toplumuna geçişte, bireyin yaşadığı içselleştirmeye benzer bir durum burada da yaşanacaktır.

“...Gelecekte o kadar fazla IP adresi, cihaz, alıcı ve giyilebilir teknoloji olacak ki, etkileşime girdiğiniz teknolojiyi fark etmeyecek noktaya geleceksiniz. Her an sizinle yaşayan birer parçanız haline gelecekler.”

Tüm bu anlatılardan sonra konuyu salt mimarlık “içinden” konuşmak yerine olay mahallini terk edip uzaklaşmak/kaçmak ve mimarlık “dışından” konuşmak daha verimli gözükmektedir. Bu nedenle John Cage'in; 1952 yılında 4'33” (dört dakika otuz üç saniye ya da kendi deyişiyle dört-otuz üç) ismini verdiği yapıtını burada hatırlamak yerinde olacaktır. Bu yapıt sadece Cage'in en önemli bestesi olmasının dışında; kavramsal olarak, ideal müzik/sanat eserini yerinden sarsacak denemelerinden de birisi olmasıdır.¹⁴⁸ Cage'in bu “sanat parçası”¹⁴⁹ üç bölümden oluşur. Yapıtın ilk icrası 29 Ağustos 1952 yılında New York'ta bir piyano resitali esnasında David Tudor tarafından gerçekleştirir. Tudor sahneye çıkarak piyanonun başına geçer ve ellerini dört dakika otuz üç saniye piyano tuşlarının üzerinde tutar. Her bölümün başında piyanonun kapağını kapatarak başladığını işaret eder.¹⁵⁰ İlk bakışta bu yapıtın 4'33”'lik bir sessizlikten oluştuğu düşünülebilir. Ancak Cage “sessizliğin” sesini de bestesinin enstrümanları arasına alarak dinleyiciye farklı bir deneyim yaşatır. Cage; bir çok mecrada tartışılan bu ilginç performansın ilk gösterimi için şu açıklamada bulunur:

“Bir noktayı kaçırdılar. Sessizlik diye bir şey yoktur. Sessizlik diye düşündükleri şey rastlantısal seslerle doluydu, ancak onlar dinlemeyi

¹⁴⁸ Larry Shiner, “Sanatın İcadı: Bir Kültür Tarihi”, İsmail Türkmen (çev.), Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2010, s. 386

¹⁴⁹ John Cage eser kavramını baltalamak amacıyla yapıtlarına bazen “sanat parçaları” diyordu. Bkz.Larry Shiner, a.g.e., s.386

¹⁵⁰ <http://tr.wikipedia.org/wiki/4'33%22> 24.01.2015

bilmiyorlardı. Birinci bölüm boyunca dışarıdaki rüzgarın kımıltılarını duyabilirdiniz. İkincide, yağmur taneleri damda pırtırtıya başladı. Üçüncüdeyse insanlar bu kez kendileri konuşmaya, dışarı çıkmaya ve bu sırada türlü, ilginç sesler çıkarmaya başladılar.”¹⁵¹

Vitruvius’la başlayıp John Cage ile sonlanan bu çalışma, “işlevsiz bir şey üretmek mümkün mü?” sorusunun anlamsızlığını ortaya koyma çabası olarak da okunabilir. Bu türden sorular konuşmayı güçleştirir; kavramsal tartışmaların tek bir eleştirel yüzeyde sıkışıp kalmasına neden olur. Bunun yerine; iktidar üretmeyen, hiyerarşi ilişkisi kurmayan, disiplin edici araçların kullanılmadığı bir mimarlığın mümkün olup olmadığı sorusunu sormak bugün daha anlamlı olabilir.

¹⁵¹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/4'33%22> 24.01.2015 (İkincil kaynaktan alınan bu söz için bkz. Kostelanetz, Richard. 2003. *Conversing with John Cage*. New York: Routledge, s.70

KAYNAKLAR

- Alan Colquhuan, *Mimari Eleştiri Yazıları*, Ali Cengizkan (çev.), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990
- Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2012
- Andrian Forty, *Words and Buildings A Vocabulary of Modern Architecture*, Thames&Hudson, London, 2000
- Arata Isozaki, "Giriş: Krizler Haritası", *Metafor Olarak Mimari*, Kojin Karatani, Barış Yıldırım(çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2010
- Bülent Tanju, "Mimarlık: İmkanmekan Sürümü", *İmkanmekan: Kamusal Alanda Küçük Müdahaleler*, Evren Uzun-Hakan Tüzün Şengün-Oktay Karadayılar-Şebnem Şoher (ed.), İstanbul, 2010
- Dankman Adler, "İşlev ve Çevre", *Biçim ve İşlev: Günümüzde Biçim ve İşlev Tartışmalarının Neresindeyiz?*, Hakan Anay-Ülkü Özten(ed.), Ezgi İşbilen (çev.), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011
- Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yem Yayınları, İstanbul, 2010, s. 226
- Edward Robert De Zurco, *Origins of Functionalist Theory*, Columbia University Press, New York, 1957
- Esra Akcan, "Metafiziğin Kalesi Hakkında Düşünmek", *Derrida: Geleceği Yeniden Düşünürken*, Yapı Kredi Yayınları, Cogito, sayı:47-48, İstanbul, 2006, s. 278
- Ferda Keskin, "Sunuş: Özne ve İktidar", *Özne ve İktidar*, Michel Foucault, Işık Ergüden-Tuncay Birkan (der.), Işık Ergüden-Osman Akinhay (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005

- Francis E.Peters, *Antik Yunan Terimleri Sözlüğü*, Hakkı Hünler (çev.), Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2004,
- Gilles Deleuze, *Bergsonculuk*, Hakan Yücefer (çev.), Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2006
- Gilles Deleuze - Felix Guattari, *Felsefe Nedir?*, Turhan Ilgaz (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000
- Gilles Deleuze, *Foucault*, Burcu Yıldırım - Emre Koyuncu (çev.), Norgunk Yayınları, İstanbul, 2013
- Gilles Deleuze, *Müzakereler*, İnci Uysal (çev.), Norgunk Yayınları, İstanbul, 2006
- Gökhan Kodalak, *1960 Sonrası Modern Mimarlık Paradigmasının Çözülüşü*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011
- Hakan Anay - Ülkü Özten, "Giriş: Günümüzde Biçim ve İşlev Tartışmalarının Neresindeyiz?" *Biçim ve İşlev: Günümüzde Biçim ve İşlev Tartışmalarının Neresindeyiz?*, Hakan Anay-Ülkü Özten(ed.), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011
- Hakkı Yırtıcı, *Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005
- Hannes Meyer, "Bina Yapımı", *20. Yüzyıl Mimarisinde Program ve Manifestolar*, Ulrich Conrands(der.), Sevinç Yavuz(çev.), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991
- Hilde Heynen, *Mimarlık ve Modernite: Bir Eleştiri*, Nalan Bahçekapılı-Rahim Ögdül (çev.), Versus Yayınları, İstanbul, 2011
- Ian Hacking, *Şansın Terbiye Edilişi*, Mehmet Moralı (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2005
- Jacques Derrida, "Architecture Where The Desire May Live", *Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory*, Neil Leach(ed.), Taylor & Francis e- Library, New York and London, 2005

- Jon Elster, *Ekşi Üzümler: Rasyonalitenin Altüst Edilmesi Üzerine Çalışmalar*, Barış Cezar (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2008
- Judith Revel, *Foucault Sözlüğü*, Veli Urhan (çev.), Say Yayınları, İstanbul, 2012
- Juhani Pallasmaa, *Tenin Gözleri Mimarlık ve Duyular*, Aziz Ufuk Kılıç (çev.), Yem Yayınları, İstanbul, 2011
- Kari Jormakka, *Adım Adım Tasarım Yöntemleri*, Zeynep Yazıcıoğlu Halu(çev.), Yem Yayınları, İstanbul, 2010
- Kojin Karatani, *Metafor Olarak Mimari: Dil, Sayı, Para*, Barış Yıldırım (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2010
- Larry Shiner, *“Sanatın İcadı: Bir Kültür Tarihi”*, İsmail Türkmen (çev.), Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2010
- Le Corbusier, *Bir Mimarlığa Doğru*, Serpil Merzi (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013
- Le Corbusier, *Modüler: Mimarlıkta ve Mekanikte Evrensel Olarak Uygulanabilir, İnsan Ölçeğinde Bir Armonik Ölçü Üzerine Deneme*, Aziz Ufuk Kılıç (çev.), Yem Yayınları, İstanbul, 2014
- Leland M. Roth, *Mimarlığın Öyküsü*, Ergün Akça (çev.), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2006
- Louis H. Sullivan, *“Sanatsal Açıdan Yüksek Ofis Binası”*, *Biçim ve İşlev: Günümüz Biçim İşlev Tartışmalarının Neresindeyiz?*, Hakan Anay-Ülkü Özten(ed.), Türkan Nihan Hacıömeroğlu (çev.), Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Ekişehir, 2011
- Marc J Neveu, *Architectural Lessons of Carlo Lodoli (1690-1761): Indole of Material and of Self*, School of Architecture McGill University, Doctor of Philosophy, Montréal, 2005
- Martin Jay, *Deneyim Şarkıları: Evrensel Bir Tema Üzerine Modern Çeşitlenmeler*, Barış Engin Aksoy (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2012

- Micheal Erlhoff & Tim Marshall, *Design Dictionary: Perspectives on Design Terminology*, Birkhäuser, Germany, 2008
- Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, Mehmet Ali Kılıçbay (çev.), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000
- Ömer Demir & Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Adres Yayınları, Ankara, 2005
- Steven Best & Douglas Kellner, *Postmodern Teori*, Mehmet Küçük (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011
- Stephan Kern, *Nedenselliğin Kültürel Tarihi: Bilim, Cinayet Romanları ve Düşünce Sistemleri*, Emine Ayhan (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2008
- Şulen Kolatan, "Tschumi ile Konuşma", *Bernard Tschumi*, Çağdaş Dünya Mimarları Dizisi 1, Boyut Yayınları, İstanbul, 2000
- Tevfik Çavuşçuoğlu, "İçimizdeki Bauhaus: İzmir Ekonomi Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Eğitim Programları", *Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı-Türkiye'de Mimarlık Sanatı, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus*, Ali Artun & Esra Aliçavuşoğlu(der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2011
- Uğur Tanyeli, "Biçim İşlevi İzler mi?" *Biçim ve İşlev: Günümüzde Biçim ve İşlev Tartışmalarının Neresindeyiz?*, Hakan Anay-Ülkü Özten(ed.), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011
- Uğur Tanyeli, "Giriş: Bir Bağlam Oluşturma Denemesi", *Bernard Tschumi*, Çağdaş Dünya Mimarları Dizisi 1, Boyut Yayınları, İstanbul, 2000
- Uğur Tanyeli - Metin Sözen, *Sanat Kavramları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011
- Uğur Tanyeli, "Söylem ve Kuram: Mimari Bilgi Alanlarının Sınırlarını Çizmek", *Mimarlık Dergisi*, 1999, sayı.289, s.38-41
- Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, Suna Güven (çev.), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s.12
- Vitruvius, *The Ten Books of Architecture*, Morris Hicky Morgan (çev.), Harvard University Press, Cambridge, 1914

Walter Benjamin, *Pasajlar*, Ahmet Cemal (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012

Zeynep Gambetti, "Foucault'dan Agamben'e Olağanüstü Halin Sıradanlığına Dair Bir Yanıt Denemesi", Michel Foucault, *Cogito*, Sayı:70-71, Yaz 2012, s.29

Ansiklopediler:

Y. Salman, Utilitas-Firmitas-Venustas, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 3, Yem Yayınları, İstanbul, 2008, s. 1564

N. Bayazıt, İşlev, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 2, Yem Yayınları, İstanbul, 2008, s. 1564, s. 770

İnternet Kaynakları:

"Ceremony and Medal", The Pritzker Architecture Prize,
<http://www.pritzkerprize.com/about/ceremony> 29.04.2014

"Function", Oxford Dictionary,
<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/function?q=function>
n 18.04.14

"Focion", Dictionnaires de Façais Larousse,
<http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/fonction/34452?q=fonction#34399> 18.04.201

"Funktion", The Free Dictionary,
<http://de.thefreedictionary.com/funktion> 18.04.2014

"Fonksiyon", Wikipedia,
<http://tr.wikipedia.org/wiki/Fonksiyon> 26.03.2014

"Function(mathematics)", Wikipedia,
[https://en.wikipedia.org/wiki/Function_\(mathematics\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Function_(mathematics)) 26.03.2014

"Function(Black Box)", Wikipedia,
http://en.wikipedia.org/wiki/Black_box/ 26.03.2014

“The Play of Architecture (Re)Production” Bauarchitecture,

<http://www.bauarchitecture.com/research.playofarchitecture.shtml>

19.06.2015

“Sana mı Kaldı Fransız Sömürgelerini Çalışmak” Zeynep Çelik’le söyleşi,

[http://v3.arkitera.com/s229-sana-mi-kaldi-fransiz-somurgelerini-](http://v3.arkitera.com/s229-sana-mi-kaldi-fransiz-somurgelerini-calismak.html)

[calismak.html](http://v3.arkitera.com/s229-sana-mi-kaldi-fransiz-somurgelerini-calismak.html) 21.04.2015

“İnternet Yok Olacak”, Al Jazeera,

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/internet-yok-olacak> 24.01.2015

“4’33””, Wikipedia,

<http://tr.wikipedia.org/wiki/4'33%22> erişim tarihi: 24.01.2015

Film:

My Architect-A Son’s Journey, Yönetmen: Nathaniel Kahn, Senaryo: Nathaniel Kahn,

2003

EK-A: KONUT KLAVUZU

Bol güneş alan bir banyo isteyiniz, evin en büyük odalarından biri, örneğin eski salonunuz kadar. Boydan boya pencereli, mümkünse –güneşlenmek için- terasa açılan bir bölme duvarı olan; porselen lavabolarla, banyo teknesi ve duşlar ve jimnastik aletleriyle donatılmış bir banyo.

Bitişik oda: giyinip soyunacağınız bir giysi odası. Yatak odasında soyunmayın. Bu hem temizlik açısından sağlıksızdır, hem de dayanılmaz bir karışıklık yaratır. Giysi odanızda çamaşırlarınız ve elbiseleriniz için, boyu 1.5 m.'yi aşmayan, çekmeceli ve askılıklı bölmeleri olan gömme bir dolap isteyiniz.

Tüm küçük odalarınızın yerine büyük bir oturma odası isteyiniz.

Yatak odanızda, oturma odanızda ve yemek odanızda boş duvarlar isteyiniz. Gömme dolaplar yer kaplayan ve bakım gerektiren pahalı eşyaların yerini alacaktır.

Kıtıklı alçıkların ve dürüst olmayan bir biçimi anımsatan pahalı küçük karelere bölünmüş kapıların yok edilmesinin ısrarla isteyiniz.

Eğer yapabilirsiniz, yemek kokularını yok etmek için mutfağınızı en üst kata koydurunuz.

Ev sahibinizden kıtıklı alçılara ve duvar kaplamasına karşılık, gizli lambalarla veya ışık yayıcılarıyla aydınlanma sağlayan elektrik döşemeleri isteyiniz.

Elektrik süpürgesi isteyiniz.

Yalnızca kullanışlı eşyalar alın, asla dekoratif eşyalar almayınız. Büyük kralların zevksizliklerini görmek için eski şatolara gidiniz.

Duvarlara az sayıda ve yalnızca nitelikli tablolar asınız. Tablonuz yoksa bunların fotoğraflarını satın alınız.

Kolleksiyonlarınızı çekmecelere ve dolaplarınızı koyunuz. Gerçek sanat yapıtlarına saygı gösteriniz.

Gramofon ile Bach'ın figürlerinin tam yorumunu dinleyebilecek, konser salonlarından, nezle olmaktan ve virtüözlerin taşkınlıklarından kurtulacaksınız.

Tüm oda pencerelerinin vasistaslı olmasını isteyiniz.

Çocuklarınıza, evin ancak bol ışıklı, çıplak duvarlı ve parkeli yaşanabilir olduğunu öğretin. Parkelerinize iyi bakabilmek için eşyalarınızı ve Doğu işi halılarınızı kaldırınız.

Ev sahibinizden daire başına bir otomobil, motorsiklet ve bisiklet garajı isteyiniz.

Hizmetçi odasının çatı katında olmasını değil, ara katta olmasını isteyiniz. Yardımcılarınızı çatı katına hapsetmeyiniz.

Ailelerinizin sizi alıstırdıklarının yarısı büyüklüğünde evler kiralayınız. Hareketlerinizde, ev idarenizde ve düşüncelerinizde tutumlu olmaya çaba gösteriniz.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Figen İŞİKER
Doğum Tarihi ve Yeri : 20.04.1982 / Mardin
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : figenisiker@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Mimarlık	Mardin Artuklu Üniversitesi	2012-2015
Y.Lisans	Mimari Tasarım	Yıldız Teknik Üniversitesi	2011----
Lisans	Mimarlık	Yakın Doğu Üniversitesi	2004-2009
Lise	Sayısal	Kilis Hatice Döğme Kız Lisesi	1995-1998

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2012 - Halen	Mardin Artuklu Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2009-2011	Yedi İklim İnşaat/Mardin	Mimar
2010	Kültür Bakanlığı Hibe Programı Yücesoy Evi Restorasyon Projesi	Mimar